

บทที่ 2

ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเพื่อศึกษาแนวโน้มหลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในทศวรรษหน้าเพื่อให้เกิดความเข้าใจและครอบคลุมเรื่องที่วิจัย จึงได้ศึกษาค้นคว้า ทฤษฎี หลักการ แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร
2. องค์ประกอบของหลักสูตร
3. จุดประสงค์ของหลักสูตร
4. โครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตร
5. การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา
6. การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา
7. หลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
8. เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร

หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษา ใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาในประเทศ การจัดการศึกษาจะประสบผลสำเร็จได้ยาก ถ้าไม่มีหลักสูตรเป็นแนวทาง นักการศึกษาตลอดจนผู้เชี่ยวชาญทางด้านหลักสูตรได้ให้ความหมายและความสำคัญของหลักสูตรตามทัศนะของแต่ละท่าน ดังนี้

สมิตร คุณานุกร (2523) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 2 ระดับ คือ

1. หลักสูตรในระดับโรงเรียน หมายถึง โครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดให้กับผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นภายในหรือภายนอกโรงเรียน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามความมุ่งหมายที่ได้วางไว้

2. หลักสูตรในระดับชาติ หมายถึง โครงการให้การศึกษเพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่ได้ กำหนดไว้

ซารง บัวศรี (2532) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร หมายถึงแผน ที่ได้ออกแบบ จัดทำขึ้น เพื่อแสดงถึงจุดหมายการจัดเนื้อหาสาระกิจกรรม และมวลประสบการณ์ในแต่ละ โปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดหมายที่ได้กำหนดไว้

สวัสดิ์ อุทรานันท์ (2532) ได้ให้ความหมายว่า หลักสูตร หมายถึง ลักษณะใด ลักษณะหนึ่งดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรคือ สิ่งที่สร้างขึ้นในลักษณะของรายวิชาซึ่งประกอบไปด้วย เนื้อหาสาระ ที่ได้จัดเรียงลำดับความยากง่าย หรือเป็นขั้นตอนอย่างดีแล้ว
2. หลักสูตรประกอบด้วยประสบการณ์ทางการเรียน ซึ่งได้วางแผนไว้ ล่วงหน้า เพื่อมุ่งหวังจะให้เด็กได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ต้องการ
3. หลักสูตรเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น สำหรับให้ประสบการณ์ทางการศึกษา แก่เด็กในโรงเรียน
4. หลักสูตรประกอบด้วยประสบการณ์ทั้งหมดของผู้เรียน ซึ่งเขาได้ทำ ได้รับ รู้และได้ตอบสนอง ต่อการแนะนำของโรงเรียน

บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป.) กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรไว้ 2 นัย คือ

หลักสูตรในความหมายแคบ หมายถึง เอกสารที่กำหนดโครงการของผู้เรียน ประกอบด้วยความมุ่งหมายของการให้การศึกษา เนื้อหาวิชา อัตราเวลาเรียน กิจกรรมและ ประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียน การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

หลักสูตรในความหมายกว้าง หมายถึง โครงการที่ประมวลความรู้ และ ประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้กับผู้เรียน เพื่อพัฒนาความรู้ความสามารถด้านต่าง ๆ ของ ผู้เรียนไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ทั้งในและนอกโรงเรียน

Hilda Taba (1967) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร คือ แนวทางในการเตรียม ผลเมืองเพื่ออยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และสามารถสร้างผลผลิตให้แก่สังคมได้

Carter V. Good (1973) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 3 ประการ คือ

1. เนื้อหาวิชาที่จัดไว้เป็นระบบให้ผู้เรียนได้ศึกษาเพื่อให้สำเร็จในวิชาใดวิชา หนึ่ง

2. โปรแกรมการศึกษาที่โรงเรียนจัดให้แก่ผู้เรียนเพื่อรับประกาศนียบัตรและเข้าเรียนต่อในสาขาวิชาชีพต่อไป

3. กลุ่มวิชาและประสบการณ์ต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนได้เรียนภายใต้การแนะนำของโรงเรียน หรือสถาบันการศึกษา

จากนานาทัศนะของนักการศึกษา กล่าวโดยสรุปว่า หลักสูตร หมายถึง แนวทางแผน หรือโครงการที่จัดทำขึ้นอย่างเป็นระบบประกอบด้วย จุดหมาย เนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้

ความสำคัญของหลักสูตร

สันต์ ธรรมบำรุง (2527) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า

1. หลักสูตรเป็นแผนปฏิบัติงานของครู เพราะหลักสูตรจะกำหนดจุดหมาย เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลไว้เป็นแนวทาง
2. หลักสูตรเป็นข้อกำหนดแผนการเรียนการสอนอันเป็นส่วนรวมของประเทศเพื่อนำไปสู่ความหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติ
3. หลักสูตรเป็นเอกสารบัญญัติของรัฐบาล เพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวกับการศึกษาปฏิบัติตาม
4. หลักสูตรเป็นเกณฑ์มาตรฐานการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาระดับต่างๆ และยังเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างหนึ่งในการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ ของการศึกษาของรัฐให้แก่สถานศึกษาด้วย
5. หลักสูตรเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษาที่จะอำนวยความสะดวกและควบคุมดูแล ติดตามผลให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐบาลด้วย
6. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางในการส่งเสริมความเจริญของงามและพัฒนาการของเด็กตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา
7. หลักสูตรจะกำหนดรูปร่างลักษณะของสังคมในอนาคตไว้ว่าจะเป็นไปในรูปใด
8. หลักสูตรจะกำหนดแนวทางให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความประพฤติที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคม อันเป็นการพัฒนากำลัง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ผล
9. หลักสูตรจะเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความเจริญของประเทศ เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคน ประเทศใดจัดการศึกษาโดยมีหลักสูตรที่เหมาะสม ทันสมัย มีประสิทธิภาพทันต่อเหตุการณ์ และการเปลี่ยนแปลง ย่อมได้กำลังคนที่มีประสิทธิภาพสูง

ธำรง บัวศรี (2532) กล่าวถึง ความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรเป็นหัวใจของการศึกษา และไม่ว่าจะกำหนดนิยามอย่างไร หลักสูตรก็ยังคงเป็นสิ่งที่แปลเจตนาารมณ์ของผู้ที่มีหน้าที่ รับผิดชอบในการจัดการศึกษาออกเป็นภาคปฏิบัติ หลักสูตรเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่า ประเทศชาติ บ้านเมือง และท้องถิ่นมีความมุ่งหมายในการให้การศึกษาแก่เด็กอย่างไร ต้องการพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติในด้านใด สิ่งต่าง ๆ ที่ได้ประมวลไว้ในหลักสูตรนั้นเป็นเสมือนหนึ่งแนวทางที่ช่วยให้เราทราบได้ทันทีว่า การศึกษาที่จัดนั้นหนักไปในทางใด จะมีผลดีต่อตัวเด็กและต่อสังคมอย่างไร

แรมสมร อยู่สถาพร (2533) ได้กล่าวว่า หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษา ถือเป็นแม่แบบที่เป็นตัวชี้ไปสู่ความสำเร็จและเป็นตัวกำหนดทิศทางในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา หลักสูตรที่ดีจึงต้องสอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนลักษณะความต้องการของผู้เรียนเพื่อสนองตอบความต้องการด้านกำลังของประเทศ สามารถทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิต

จากทัศนะของนักการศึกษาดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญยิ่งในการจัดการศึกษา เพราะเป็นเครื่องกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษาของประเทศโดยกำหนดเนื้อหาสาระและประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคม

องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตรช่วยให้เห็นโครงสร้างของหลักสูตรทั้งระบบว่าประกอบด้วยส่วนสำคัญอะไรบ้าง นักการศึกษาหลายคนได้ให้ทัศนะไว้ ดังนี้

สุมิตร คุณานุกร (2523) ได้ให้ความเห็นว่า องค์ประกอบของหลักสูตร จะมีอยู่ 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ความมุ่งหมาย (Objectives)
2. เนื้อหา (Content)
3. การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implementation)
4. การประเมินผล (Evaluation)

ส่วน ธำรง บัวศรี (2532) กล่าวว่า หลักสูตรมีองค์ประกอบที่สำคัญและขาดไม่ได้อย่างน้อย 6 อย่าง คือ

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
5. วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน
6. การประเมินผล

บุญมี เณรยอด (ม.ป.ป.) สรุปว่า องค์ประกอบของหลักสูตรควรประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. จุดหมายของหลักสูตร
2. เนื้อหาของหลักสูตร
3. การนำไปใช้
4. การประเมินผลหลักสูตร

Taba (1992) ได้กล่าวไว้ว่า หลักสูตรไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตาม ควรมี องค์ประกอบ 4 ประการ คือ

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
2. เนื้อหาวิชาและจำนวนชั่วโมงสอนแต่ละวิชา
3. กระบวนการเรียนการสอน
4. โครงการประเมินผลตามหลักสูตร

นอกจากนี้ Beauchamp (1979) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรในแง่ของระบบ คือ

1. ระบบเนื้อหา
2. ระบบการเรียนการสอน
3. ระบบของการประเมินผล

จากแนวคิดที่กล่าวข้างต้น นักศึกษามีความเห็นสอดคล้องกันว่าองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรควรประกอบด้วย จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผล

จุดประสงค์ของหลักสูตร

จุดประสงค์เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความมุ่งหวังในคุณลักษณะ และความรู้ ความสามารถที่ต้องการจะให้ผู้เรียนได้รับว่ามีลักษณะเช่นใด นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาสาระกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ รวมทั้งการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ได้กล่าวถึงจุดประสงค์ของหลักสูตรไว้ว่า “จุดประสงค์ของการศึกษาในระดับหลักสูตรมักนิยมใช้คำว่า “จุดหมาย” (Aims) เป็นความมุ่งหมายรองลงมาจาก “จุดมุ่งหมาย” (purpose) เป็นผลหรือคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาตามหลักสูตรนั้น ๆ เป็นจุดหมายที่ค่อนข้างแคบและเฉพาะกว่าจุดมุ่งหมาย”

การกำหนดจุดประสงค์ในระดับหลักสูตร

ธารง บัวศรี (2532) ได้กล่าวถึงการกำหนดจุดประสงค์หรือจุดหมายของหลักสูตรไว้ว่าควรยึดหลักดังต่อไปนี้

1. ต้องสอดคล้องกับปรัชญาหรืออุดมการณ์ของสังคม
2. ต้องสอดคล้องและส่งเสริมกับค่านิยมของสังคม
3. ต้องมุ่งสนองความต้องการและแก้ปัญหาของสังคม
4. ต้องสนองความต้องการของผู้เรียน
5. ต้องสอดคล้องและส่งเสริมจุดหมายของหลักสูตรระดับอื่น ๆ
6. ต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้
7. ต้องให้มีความสมดุลระหว่างความต้องการของผู้เรียนและสังคม
8. ต้องให้มีความสมดุลระหว่างความรู้และทักษะ หรือระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ

ปฏิบัติ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ได้เสนอหลักเกณฑ์ในการกำหนดจุดประสงค์ระดับหลักสูตรเพิ่มเติมอีกดังนี้

1. ต้องสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น
2. ต้องมีความสำคัญหรือคุณค่าต่อผู้เรียน
3. ต้องใช้ภาษาที่ชัดเจน
4. ต้องมีการพัฒนาผู้เรียนทั้งในด้านสติปัญญา ทักษะ และเจตคติ

5. ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความจริง
6. ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

โดยสรุปจะเห็นว่าจุดประสงค์ในระดับหลักสูตรนั้น เป็นสิ่งที่แสดงถึงลักษณะที่มุ่งหวังในตัวผู้เรียนเมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้ว โดยกำหนดขึ้นตามสภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แสดงถึงการพัฒนาในด้านสติปัญญา ทักษะ และเจตคติ อีกทั้งต้องกำหนดให้สอดคล้องเหมาะสมกับตัวผู้เรียนด้วย ประกอบกับสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง โดยเฉพาะความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มียังกระทบต่อสังคมไทยของสังคมไทย ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นหลักสูตรและจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจึงต้องมีการปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

โครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตร

การจัดโครงสร้างและเนื้อหาของหลักสูตร เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพราะโครงสร้างหรือเนื้อหาสาระจะเป็นสิ่งที่เป็นสื่อกลางที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้

ชารง บัวศรี (2532) ได้ให้ความหมายของโครงสร้างของหลักสูตร คือ แผนผังที่แสดงการแจกแจงวิชาหรือกลุ่มวิชา (หรือกลุ่มประสบการณ์) ที่ผู้เรียนจะต้องเรียนในแต่ละภาคเรียน และในแต่ละปีการศึกษา ตั้งแต่ภาคเรียนแรกจนถึงภาคเรียนสุดท้าย

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงความสำคัญของโครงสร้างหลักสูตรไว้ว่ามีความสำคัญต่อการจัดเนื้อหาวิชามาก โครงสร้างหลักสูตรเป็นสิ่งที่กำหนดเนื้อหา ประสบการณ์การเรียนรู้ที่จะต้องจัดให้แก่ผู้เรียนในแต่ละปีหรือแต่ละภาคเรียน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระบบที่นำมาใช้ เมื่อโครงสร้างกำหนดเวลาการเรียนการสอนไว้อย่างไร การจัดเนื้อหาจะต้องให้พอเหมาะกับเวลาที่ให้ไว้

ระบบการจัดโครงสร้างหลักสูตร

ระบบการจัดโครงสร้างหลักสูตรในปัจจุบันที่ใช้กันอยู่มี 2 ระบบ คือ

1. ระบบรายปี ระบบนี้เป็นระบบที่ใช้กันมาตั้งแต่ดั้งเดิม มีหลักว่าจะต้องให้ผู้เรียนได้เรียนวิชาที่กำหนดทุกภาคเรียน โดยจัดเนื้อหาวิชาออกเป็นภาค ๆ เรียงตามลำดับก่อนหลังและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้เพิ่มพูนสัมพันธ์กัน จำนวนชั่วโมงที่กำหนดเพื่อการเรียนการสอนในแต่ละสัปดาห์มักถือเอาเรื่องความสำคัญของวิชาและปริมาณของเนื้อหาที่ผู้เรียนจะต้องเรียนเป็นเครื่องกำหนด

2. ระบบหน่วยกิต ระบบนี้เริ่มนำมาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมูลนิธิคาร์เนกี เป็นระบบที่พยายามจะสร้างความมั่นใจในคุณภาพของการศึกษา โดยกำหนดจำนวนชั่วโมงที่เรียนทั้งในและนอกห้องเรียนขึ้นเป็นหน่วย เรียกว่า หน่วยกิต (Carnegie unit of instruction) คำว่า 1 หน่วยกิต มีค่าดังต่อไปนี้

ก. ถ้าเป็นการบรรยาย 1 หน่วยกิต เท่ากับในหนึ่งสัปดาห์จะต้องมีการสอน 1 ชั่วโมง มีการศึกษาด้วยตนเองนอกชั้นเรียนอีก 2 ชั่วโมง ตลอดระยะเวลา 18 สัปดาห์ หรือ 1 ภาคการศึกษา

ข. ถ้าเป็นการปฏิบัติในห้องทดลอง 1 หน่วยกิต เท่ากับในหนึ่งสัปดาห์จะต้องมีการปฏิบัติในห้องทดลอง 2-3 ชั่วโมง และมีการศึกษาด้วยตนเองนอกชั้นเรียนอีก 1 ชั่วโมง ตลอดระยะเวลา 18 สัปดาห์หรือ 1 ภาคการศึกษา

ค. ถ้าเป็นการปฏิบัติงานภาคสนามหรือฝึกงาน 1 หน่วยกิต เท่ากับในหนึ่งสัปดาห์จะต้องมีการปฏิบัติงานภาคสนามหรือฝึกงาน 3-6 ชั่วโมง และมีการศึกษาด้วยตนเองนอกชั้นเรียนอีก 1 ชั่วโมง ตลอดเวลา 18 สัปดาห์ หรือ 1 ภาคการศึกษา

ความหมายของเนื้อหาวิชา

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของเนื้อหาวิชา (Content) ไว้หลายทัศนะด้วยกัน อาทิ เช่น สุมิตร คุณานุกร (2523) กล่าวว่า “เนื้อหาวิชาหลายคน มักคิดว่าหมายถึงเนื้อหาสาระหรือความรู้เท่านั้น ตามความหมายที่สมบูรณ์คำว่า “เนื้อหาวิชา” ยังรวมถึงประสบการณ์การเรียนรู้ด้วย”

ธำรง บัวศรี (2532) ให้ความหมายว่า “เนื้อหาวิชา คือ ข้อมูล ความรู้หรือสิ่งอันเป็นสาระซึ่งได้ถูกเลือกสรรจากวิชาต่าง ๆ ซึ่งเมื่อนำมาให้ผู้เรียนรู้จะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ทักษะ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร”

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ให้ความหมายว่า “เนื้อหาวิชา หมายถึง ความรู้ที่ดัดแปลงมาจากศาสตร์ต่าง ๆ (Disciplines) เพื่อให้เหมาะสมกับระดับการศึกษา และเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ผู้เรียนค้นพบความจริงได้ด้วยตนเอง และสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตและสังคม”

จะเห็นว่า เนื้อหาวิชา เป็นการจัดข้อมูลข้อความรู้ที่ได้เลือกสรรจากวิชาต่าง ๆ โดยให้มีความเหมาะสมกับระดับการศึกษา เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ เกิดทักษะ และมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

ลักษณะเนื้อหาวิชา

สังต์ อุทรานันท์ (2526) ได้จัดแบ่งลักษณะเนื้อหาวิชาออกเป็น 5 ประเภทด้วยกัน คือ

1. ข้อเท็จจริงและความรู้ธรรมดา
2. ความคิดรวบยอดและหลักการ
3. การแก้ปัญหาและความคิดสร้างสรรค์
4. เจตคติและค่านิยม
5. ความสามารถและทักษะทางกาย

สำหรับ Taba (1992) ได้วิเคราะห์ลักษณะเนื้อหาวิชาและได้จัดแบ่งออกเป็น 4 ระดับด้วยกัน คือ

1. เนื้อหาวิชาที่แสดงถึงข้อเท็จจริงและกระบวนการ (Specific Facts and Processes) เป็นเนื้อหาที่แสดงถึงความเป็นจริง เช่น สูตรเคมี ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ เป็นต้น จึงเป็นเนื้อหาที่ต้องอาศัยการท่องจำเป็นพื้นฐานไปสู่ความคิดในระดับต่อไป
2. เนื้อหาที่เป็นความคิดหลักการพื้นฐาน (Basic Ideas) เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความเข้าใจถึงหลักการหรือความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ แล้วสามารถนำความเข้าใจและหลักการนั้นไปอธิบายเหตุการณ์หรือสถานการณ์อื่น ๆ ได้
3. เนื้อหาวิชาที่เป็นมโนทัศน์ (Concepts) เป็นเนื้อหาที่เป็นความรู้ในโครงสร้างทั่วไปและส่วนประกอบย่อย ๆ ทั้งหมดของสิ่งต่าง ๆ นั้น ตัวอย่างเช่น ความสามารถแยกในเรื่องการบวกและการลบคณิตศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง เป็นต้น
4. เนื้อหาวิชาที่เป็นระบบความคิด (Thought System and Method of Inquiry) เป็นเนื้อหาที่ยากและซับซ้อนเพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับระบบความคิด และผู้เรียนสามารถพัฒนาระดับความรู้นี้ได้ด้วยตนเอง

ในการจัดทำโครงสร้างของหลักสูตร นักพัฒนาหลักสูตรจึงต้องมีความเข้าใจในลักษณะของเนื้อหาวิชาด้วย เพื่อที่จะได้คัดเลือกให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและสอดคล้องกับระดับการศึกษาที่จะใช้หลักสูตรนั้น

หลักในการคัดเลือกเนื้อหาวิชา

ในการคัดเลือกเนื้อหาวิชาลงในโครงสร้างหลักสูตร นักพัฒนาหลักสูตรควรพิจารณาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเสียก่อน และควรต้องมีหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกเนื้อหาวิชาด้วย เพื่อให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อตัวผู้เรียน

ซาร์ง บัวศรี (2532) ได้เสนอหลักเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชาไว้ดังต่อไปนี้

1. มีประโยชน์ต่อผู้เรียนทั้งในปัจจุบันและอนาคต
2. สอดคล้องกับวุฒิภาวะและประสบการณ์ของผู้เรียน
3. มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับการศึกษานั้น
4. ควรสอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล
5. ควรมีความต่อเนื่องกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียนที่มีอยู่
6. สามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้เร็ว
7. สามารถจัดให้ผู้เรียนได้ (ดูความพร้อมของโรงเรียน เช่น วัสดุ อุปกรณ์

เวลา บุคคล)

8. ควรเรียงลำดับให้เหมาะสมโดยเริ่มจากง่ายไปหายาก

Wheeler, D.K. (1974) ได้เสนอหลักเกณฑ์ในการเลือกเนื้อหาวิชาไว้ คือ

1. ต้องเป็นที่เชื่อถือได้
2. ต้องมีความสำคัญต่อการเรียนรู้
3. ต้องสอดคล้องกับความต้องการและสนใจของผู้เรียน
4. ต้องมีประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน
5. ต้องเป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้ได้
6. ต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคม

ในการคัดเลือกเนื้อหาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการจัดโครงสร้างหลักสูตร ควรคำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้เรียนจะได้รับทั้งในปัจจุบันและในอนาคต สอดคล้องกับวุฒิภาวะและประสบการณ์ของผู้เรียน มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับการศึกษาสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้จัดโครงสร้างเนื้อหาหลักสูตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดเนื้อหาวิชา

ในการจัดทำโครงสร้างเนื้อหาหลักสูตรให้เหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลต่อความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ได้นำเสนอแนวทางในการจัดเนื้อหาวิชาไว้ดังนี้

1. การจัดตามลำดับจากเนื้อหาที่ง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยาก (The Simple to Complex Approach)
2. การจัดตามความจำเป็นที่ต้องเรียนก่อนหลัง (The Prerequisite Learning Approach)
3. การจัดตามลำดับของกาลเวลา (The Chronological Approach)
4. การจัดตามหัวข้อหรือเรื่อง (The Thematic approach)
5. การจัดตามลำดับจากส่วนย่อยไปสู่ส่วนรวม (The Part-to-Whole Approach)
6. การจัดตามลำดับจากส่วนรวมไปสู่ส่วนย่อย (The Whole-to-Part Approach)

การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา

การจัดการเรียนการสอนเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะเป็นแนวทางการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนานั้นเป็นกระบวนการในการถ่ายทอดทั้งความรู้คุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนทัศนคติและค่านิยมที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน การเลือกวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้จึงต้องมีเกณฑ์ในการพิจารณา

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ได้เสนอแนวการเลือกจัดประสบการณ์การเรียนรู้ไว้เป็นหลักเกณฑ์สำคัญ ดังนี้

1. ควรสอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสอน
2. ควรสนองความต้องการหรือความสนใจของผู้เรียน
3. ควรเหมาะกับวุฒิภาวะ ความสามารถของผู้เรียนที่จะปฏิบัติได้
4. ควรสอดคล้องกับความแตกต่างระหว่างบุคคล
5. ควรมีความต่อเนื่องกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียนที่มีอยู่

6. สามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็วและมีคุณภาพ เห็นภาพรวมของสิ่งที่เรียน
7. สามารถจัดให้ผู้เรียนได้ (ดูความพร้อมของโรงเรียน เช่น วัสดุ อุปกรณ์ เวลา บุคคล)
8. ควรเรียงลำดับให้เหมาะสมโดยเริ่มจากง่ายไปหายาก

การจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมให้กับนักเรียน สิ่งที่ต้องคำนึงถึงประการหนึ่งก็คือหลักการสอน ได้มีผู้ให้ความเห็นเกี่ยวกับหลักการที่จะทำให้การสอนประสบความสำเร็จ ดังเช่น พุทธทาสภิกขุ (2527) ได้เสนอแนะหลักในการสอนศีลธรรมว่าควรเป็น 3 ข้อ ดังนี้

1. สอนให้เกิดความเข้าใจ
2. ทำให้ดูเพื่อให้เกิดความเชื่อและเลื่อมใส
3. มีตัวอย่างความสุขให้เห็น ทำให้เกิดความไว้วางใจ อยากทำตาม

สิริมงคล โภกขุ (2529) กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และการอบรมวินัย ศีลธรรม จริยธรรม แก่นักเรียนระดับมัธยมศึกษาในระดับชั้น ม.ต้น และ ม.ปลาย นั้น จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องเน้นทั้งภาคความรู้ ความเข้าใจ และการฝึกปฏิบัติ รวมทั้งการจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและกิจกรรมเสริมพิเศษ เพื่อส่งเสริมความประพฤติของนักเรียนในขอบเขตที่ถึงงาม มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตน และยึดถือคุณธรรม จริยธรรมต่าง ๆ มาปฏิบัติจนเกิดความเคยชินเป็นลักษณะนิสัย และความสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ด้วย ฉะนั้น โรงเรียนจะต้องจัดหลายรูปแบบทั้งในห้องเรียน หรือห้องปฏิบัติธรรม และนอกห้องเรียน ด้วยเหตุนี้จึงมีข้อเสนอแนะครูอาจารย์ผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ฟังนำไปพิจารณา และปฏิบัติได้หลายประการเช่น

1. ควรคำนึงถึงจุดประสงค์ของวิชาพระพุทธศาสนาอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่สอนและศึกษาจากคู่มือ หรือแผนการสอนอยู่เสมอ
2. ควรสอนโดยวิธีชี้แจงสิ่งที่ถูก สิ่งผิด สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร อธิบายโดยยกเหตุผลให้นักเรียนเห็นจริง เพื่อให้นักเรียนเข้าใจและเกิดความศรัทธาทั้งกาย วาจา ใจ
3. ควรสอนโดยวิธีสาธิต หรือ ทำให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งในและนอกโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตามความเลื่อมใสศรัทธา ครูอาจารย์ทุกคนในโรงเรียน และคนในชุมชน หรือในสังคมจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้เห็นอยู่เสมอ
4. ควรสอนด้วยความรัก ความเอาใจใส่ อย่างจริงใจต่อนักเรียน มีความรู้สึกที่ละเอียดอ่อน ช่างสังเกตต่อพฤติกรรมของนักเรียน เมื่อพบเห็นสิ่งไม่ถึงงามเกิดขึ้น ควรจะมีการกระตือรือร้นที่จะแนะนำสั่งสอน หรือให้คำปรึกษาด้วยความจริงใจ และเต็มใจ

5. ควรหมั่นศึกษาหาความรู้และข้อมูลเพิ่มเติมอยู่เสมอทั้งในเรื่องของพุทธศาสนาและวิทยาการด้านอื่น ๆ เพื่อให้ทันต่อความผันผวน เปลี่ยนแปลงทุกด้านของสังคมและวัฒนธรรม และพร้อมที่จะให้ความรู้ที่ถูกต้อง ตามหลักพุทธศาสนาแก่นักเรียน
6. ควรสอนโดยวิธีให้นักเรียนได้มีโอกาสอธิบายหรือแสดงความคิดเห็นให้นักเรียนวิเคราะห์เหตุและผล พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางแก้ไขโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
7. ควรเลือกใช้อุปกรณ์ จัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน
8. ควรเชิญวิทยากรทางพระพุทธศาสนามาบรรยายเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

อำเภอ สุจริตกุล (2527) กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนการสอนจริยธรรม สรุปได้ว่า การเรียนการสอนจริยธรรมนั้นต้องเน้นที่การปฏิบัติยิ่งกว่าทฤษฎีหรือการเรียนรู้แต่เพียงหัวข้อธรรมะและจะต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการใช้สื่อการสอนเพื่อให้นักเรียนได้ฝึกอย่างสม่ำเสมอ และที่สำคัญที่สุดก็คือ ต้องนำเนื้อหาที่สอนไปสัมพันธ์กับมวลประสบการณ์ในวิชาอื่น ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้

พนม พงษ์ไพบูลย์ (2539) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักการสำคัญในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า หัวใจสำคัญของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาอยู่ที่การปลูกฝังศรัทธาในพระพุทธศาสนา และการรู้จักปฏิบัติตนที่เหมาะสมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เนื้อหาเป็นเพียงสื่อเพื่อให้ผู้เรียนมีศรัทธา จุดเน้นของการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาจึงไม่ได้อยู่ที่ผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร แต่อยู่ที่ผู้เรียนคิดอย่างไร เชื่ออย่างไร และปฏิบัติตนอย่างไร การเรียนการสอนที่ดีควรเป็นการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นกลมกลืนกับวิถีการดำรงชีวิตเป็นการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้กระทำปฏิบัติด้วยตนเอง กิจกรรมการเรียนการสอนจึงควรเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจริงในชีวิต ผู้เรียนควรได้ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการปฏิบัติกิจกรรม ส่วนในด้านเนื้อหาควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า แสวงหาความรู้ แสดงความคิดเห็นกับบุคคลอื่นและได้สัมผัส ได้พบเห็นด้วยตนเองเป็นสำคัญ

สุนน อมรวิวัฒน์ และ ทิศนา ขัมมณี (2530) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับหลักการสำคัญในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาสรุปได้ว่าการสอนพระพุทธศาสนาจะต้องคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูผู้สอนต้องยอมรับ และเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งด้านสติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และความสนใจ แล้วเลือกสิ่งที่จะสอนให้

เหมาะสมกับบุคคล และในการอบรมนั้นควรเน้นการฝึกปฏิบัติให้เกิดการเรียนรู้โดยเฉพาะมี การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้ อวย เกตุสิงห์ (2513), ดวงเดือน พันธุนาวัน (2522), ชำเลือง วุฒิจันทร์ (2524), พันธ์ หันนาคินทร์ (2526) และพระราชมุนี (2528) ได้กล่าวถึง หลักการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

1. ไม่จดจำเนื้อหา แต่ให้เห็นการปฏิบัติ ต้องสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ
2. ต้องใช้วิธีสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ อีกทั้งการจัดสภาพแวดล้อม และบรรยากาศให้เหมาะสม
3. ให้ผู้เรียนเห็นประโยชน์ และโทษของการปฏิบัติ
4. ครูต้องเป็นผู้นำ และเป็นแบบอย่างที่ดี
5. ต้องคำนึงถึงวัยของผู้เรียน เรื่องที่จะสอนควรเป็นเรื่องที่ผู้เรียนสามารถรับรู้ และปฏิบัติได้
6. ต้องตระหนักว่าการปลูกฝังคุณธรรมให้เด็กเป็นหน้าที่ของทุกคน ผู้เกี่ยวข้องจึงต้องช่วยกันดูแล ทั้งในเวลาเรียน และเมื่ออยู่นอกห้องเรียน
7. ใช้อิทธิพลของกลุ่มเพื่อนให้เกิดการคล้อยตาม

เมธี ปิลันธนาพันธ์ (2525) กล่าวถึง การสอนจริยศึกษาศีลธรรม นั้น ต้องอาศัย องค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ

1. ครูผู้สอน ถ้าครูผู้สอนไม่ประพฤติปฏิบัติในลักษณะที่ให้เป็นไปตามคำสอนที่ได้สอนแล้ว ก็เป็นการยากในการที่จะให้นักเรียนจดจำและนำไปปฏิบัติ ครูจึงควรมีคุณลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้นอย่างน้อย 3 ประการ คือ
  - 1.1 มีหลักธรรมประจำใจ คือ ปัญญา กรุณา และบริสุทธิ์
  - 1.2 มีความรู้ในหลักธรรม
  - 1.3 มีวาทศิลป์
2. นักเรียน ครูต้องศึกษาให้เกิดความเข้าใจในตัวนักเรียนว่า พร้อมทั้งจะรับคำสอนหรือไม่ และจะสอนด้วยวิธีใดจึงจะเหมาะสม
3. เทคนิคการสอน ครูย่อมต้องมีเทคนิคการสอนอย่างดีในการที่จะสอนอย่างสนุกสนาน ดี และให้ได้ผล โดยอาจจะใช้วิธีการต่าง ๆ เช่น การจัดกลุ่มคิดปัญหา การเล่านิทาน การแสดงประกอบการสอนสุภาษิต เรียงความปากเปล่า การใช้ข่าวจากหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

สมทรง ปุณฺณฤๅทธี (2524) ได้เสนอหลักการสอนจริยธรรมไว้ว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. สอนหลักการที่เหมาะสมสำหรับประพฤติกปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ไม่สอนเรื่องที่ไม่ใกล้ตัวจนมองไม่เห็น และปฏิบัติไม่ได้
2. มุ่งอบรมปมนิสัยให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี มีจิตใจมุ่งส่วนรวม
3. ให้ผู้เรียนรู้อถึงแก่นหรือหัวใจพุทธศาสนามากกว่าที่จะเรียนรายละเอียด เพราะได้จำไม่ได้หมด
4. ใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบ

โกวิท ประวาลพฤๅษ (2535) ได้เสนอหลักการทั่วไปในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา สรุปได้ว่า ผู้สอนจะต้องสอนโดยใช้ธรรมะ และเน้นให้ผู้เรียนได้รู้ถึงวิธีการที่จะนำไปใช้ปฏิบัติ เพื่อให้เด็กเกิดความรู้สึกชื่นชมต่อการปฏิบัตินั้น ๆ ด้วย เพราะหากได้มีการฝึกและปฏิบัติอย่างจริงจังเด็กก็จะเกิดความชื่นชมยินดีที่ได้กระทำในสิ่งนั้น ๆ

อำไพ สุจริตกุล (2527) ได้กล่าวถึง การเรียนการสอนจริยศึกษา หรือศีลธรรมตามแนวใหม่ สรุปได้ว่า จะต้องเน้นที่การปฏิบัติยิ่งกว่าทฤษฎีหรือการเรียนรู้แต่เพียงหัวข้อธรรมเท่านั้น ต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการใช้สื่อการสอน เพื่อที่จะให้นักเรียนได้ฝึกอย่างสม่ำเสมอในทุกโอกาส และที่สำคัญที่สุด คือ ต้องมีการนำเนื้อหาวิชาไปสอนให้สัมพันธ์กับมวลประสบการณ์ในกลุ่มวิชาอื่น ๆ ให้มากที่สุด นอกจากนั้นในด้านกลวิธีในการสอนจริยศึกษาคครูควรจะต้องมีหลัก คือ บอกให้รู้ ทำให้ดู และให้ประโยชน์จริง จึงจะสามารถทำให้การเรียนการสอนวิชาจริยศึกษา หรือศีลธรรมประสบความสำเร็จในที่สุด

กรมวิชาการ (2535) ได้เสนอแนะวิธีการสอนที่เหมาะสมต่อการจัดการเรียนการสอน วิชาพระพุทธศาสนา ดังนี้

1. การสอนโดยการบรรยาย และการอธิบาย
2. การสอนโดยการตั้งปัญหา นำเสนอกรณีตัวอย่างจากข่าวและเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อการอภิปรายร่วมกัน
3. การเขียน การเล่าประสบการณ์ และการแสดงความคิดเห็น
4. การสัมภาษณ์ และการสังเกต
5. การแสดงละคร แสดงบทบาทสมมติ สร้างสถานการณ์จำลอง และการสาธิต
6. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
7. การสอนตามกระบวนการเผชิญสถานการณ์

8. การสอนโดยการสร้างศรัทธา และโยนิโสมนสิการ

สวัสดี สุวรรณอักษร (ม.ป.ป.) ได้เสนอแนะวิธีการสอนพระพุทธศาสนา แก่ นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา ซึ่งมีข้อที่พึงนำไปพิจารณา และปฏิบัติหลายประการ เช่น

1. ควร

สอน

2. ควรสอนโดยวิธีชี้แจงสิ่งที่ถูกสิ่งที่ผิด สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร อธิบายโดย ยกเหตุผล หรือตัวอย่างให้นักเรียนเห็นจริง เพื่อให้นักเรียนเข้าใจและเกิดความศรัทธาทั้ง ภาย วาจา และใจ

3. ควรสอนโดยวิธีสาธิตหรือทำให้ดูเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในและนอกโรงเรียน เพื่อให้ นักเรียนปฏิบัติตามความเลื่อมใสศรัทธา และครูอาจารย์ทุกคนในโรงเรียนและคนใน ชุมชน หรือในสังคมจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้นักเรียนเห็นอยู่เสมอ

4. ควรสอนด้วยความรัก ความเอาใจใส่อย่างจริงจังต่อนักเรียน มีความรู้ที่ ละเอียดอ่อนช่างสังเกตต่อพฤติกรรมของนักเรียน และเมื่อพบเป็นสิ่งที่ไม่พึงงามเกิดขึ้น ควร จะมีความกระตือรือร้นที่จะแนะนำสั่งสอนหรือให้คำปรึกษาด้วยความจริงใจและเต็มใจ

5. ควรหมั่นค้นคว้าศึกษาหาความรู้และข้อมูลเพิ่มเติมอยู่เสมอ ทั้งในเรื่อง ของพระพุทธศาสนาและวิทยาการด้านอื่น ๆ เพื่อให้ก้าวทันต่อความผันผวนเปลี่ยนแปลงทุก ด้านของสังคมและวัฒนธรรม และพร้อมที่จะให้ความรู้ที่ถูกต้องตามหลักพุทธธรรมแก่ นักเรียน

6. ควรสอนโดยวิธีให้นักเรียนได้มีโอกาสอภิปรายหรือแสดงความคิดเห็นให้ มากที่สุด ไม่ควรผูกขาดเป็นผู้พูดหรือบรรยายแต่ผู้เดียว ควรสร้างสถานการณ์หรือยกปัญหา หรือตัวอย่างขึ้นแล้วให้นักเรียนวิเคราะห์เหตุและผล พร้อมทั้งเสนอแนะแนวทางแก้ไขโดยใช้ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

7. ควรเลือกใช้อุปกรณ์การสอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน เช่น ภาพข่าว หรือเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน ภาพนิ่ง สไลด์ ภาพยนตร์ วิทยุโทรทัศน์ หรือวีดีโอเทป เกี่ยวกับการสอนพระพุทธศาสนาที่บุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ผลิต หรือจะผลิตขึ้นใช้เองก็ ได้ ถ้ามีความสามารถที่จะทำได้

8. ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมหรือเข้าร่วมในการจัดกิจกรรมในวัน สำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา ฯลฯ หรือพา นักเรียนไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดจัดขึ้นในวันสำคัญดังกล่าว

9. ควรจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและห้องเรียนให้เอื้อต่อ การฝึกอบรมวินัย ศีลธรรม จริยธรรมของนักเรียน เช่น จัดให้มีห้องปฏิบัติธรรม มีการสวด มนต์ไหว้พระเป็นประจำทุกวัน ห้องเรียนและโรงเรียนสะอาดเรียบร้อย ครูทุกคนประพฤติตน

เป็นแบบอย่างที่ดีทุกด้าน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมหรือกระตุ้นให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตามในสิ่งที่ตั้งงามเหล่านั้นได้ง่าย

10. ในบางกรณีควรเชิญวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนา เช่น พระนักเทศน์ อนุศาสนาจารย์ หรือพระสงฆ์ในวัดให้มาบรรยายหรือแสดงธรรมเป็นพิเศษ เพื่อให้ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมมากยิ่งขึ้น

กิจกรรมการเรียนการสอน

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2537) ให้ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ว่า “คือ การปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุสู่จุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้

เนื่องจากกิจกรรมการเรียนการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นอย่างมาก ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงควรต้องคำนึงถึงหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วย อาภรณ์ ใจเที่ยง ได้เสนอหลักการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร
2. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ของการสอน
3. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจ

ของผู้เรียน

4. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา
5. จัดกิจกรรมให้มีลำดับขั้นตอน
6. จัดกิจกรรมให้น่าสนใจ
7. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรม
8. จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่ทำทลายความคิดความสามารถของผู้เรียน
9. จัดกิจกรรมโดยให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน และเป็นกันเอง
10. จัดกิจกรรมแล้วต้องมีการวัดผลการใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้ง

กรมวิชาการ (2535) ได้เสนอแนะหลักในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่า ควรจัดเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะดังนี้

1. พัฒนานักเรียนทั้งกาย วาจา ใจ
2. ปลุกเร้าให้นักเรียนมีส่วนร่วม และแสดงออก
3. ให้โอกาส และเห็นถึงความสำคัญของนักเรียนทุกคน

4. ฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ และวิธีการแก้ปัญหา
5. จัดสถานการณ์ให้นักเรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์
6. สร้างบรรยากาศที่รุ่มรมย์
7. มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย

กรมวิชาการ (2535) ได้เสนอแนะแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในแต่ละระดับชั้น ดังนี้

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เน้นให้เห็นความสำคัญของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องในวันสำคัญดังกล่าว

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เน้นให้เห็นการปฏิบัติส่วนตนและมีส่วนร่วมกับสังคมรวมทั้งสามารถชวนเชิญ หรือชักนำสังคมให้ร่วมปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เน้นให้เห็นการปฏิบัติส่วนตน และส่วนรวมโดยเพิ่มกระบวนการคิดวิเคราะห์วิจารณ์ กำหนดแนวทางสร้างสรรค์ เพื่อชี้นำตนเองและสังคม

ในการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ครูผู้สอนสามารถเลือกใช้วิธีสอน เทคนิคการสอน และกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างหลากหลาย ทั้งนี้ครูควรคำนึงถึง จุดประสงค์ของการสอน ความเหมาะสมกับตัวผู้เรียน ทั้งในด้านความสามารถพื้นฐาน และข้อจำกัดอื่น ๆ ไม่มีวิธีการสอนใดที่ดี และเหมาะสมที่สุดในการสอนทุกครั้ง และทุกเรื่อง ครูจึงควรที่จะใช้วิธีสอนหลาย ๆ วิธีประกอบกัน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้บรรลุผลมากที่สุด

การประยุกต์การสอนแบบพุทธวิธี

ปัจจุบันได้มีนักการศึกษาและนักวิชาการหลายท่านได้ประยุกต์การเรียนการสอนตามแบบพุทธวิธีกับทฤษฎีและแนวคิดทางการศึกษาใหม่หลายรูปแบบ และได้นำไปทดลองสอนในห้องเรียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาที่สำคัญ มีดังนี้คือ

สาโรช บัวศรี (2528) ได้ประยุกต์ขั้นตอนของอริยสัจ 4 เป็น “วิธีสอนตามขั้นทั้ง 4 ของอริยสัจ” หรือวิธีการแห่งปัญญา ซึ่งมีลำดับขั้นตอนของกิจกรรมการเรียนการสอนดังนี้

1. ขั้นกำหนดปัญหา (ขั้นทุกข์) โดยครูช่วยให้นักเรียนได้ศึกษาพิจารณาปัญหาด้วยตนเอง และกำหนดขอบเขตของปัญหาด้วยตนเอง

2. **ขั้นตั้งสมมติฐาน (ขั้นสมมุติ)** ครูช่วยให้นักเรียนพิจารณาและวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหา และลำดับสาเหตุของปัญหาเป็นข้อ ๆ
3. **ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูล (ขั้นนิโรธ)** เป็นการกำหนดทางเลือกหลาย ๆ ทางเพื่อทดลองปฏิบัติ โดยใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจ
4. **ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล ประเมินผล (ขั้นมรรค)** เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ เปรียบเทียบ ผลดี ผลเสีย และสรุปการกระทำเป็นแนวทางปฏิบัติแล้ว ลงมือปฏิบัติตามแนวทางนั้น ๆ

สุมน อมรวิวัฒน์ (2528) ได้นำแนวการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นคติทางพุทธศาสนาสร้างเป็นหลักการและขั้นการสอนตามแนวพุทธวิธีขึ้น เรียกหลักการและขั้นตอนการสอนนี้ว่า การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ซึ่งสรุปวิธีการย่อ ๆ ได้ดังนี้

หลักการ

ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ และได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยกคานาไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริง มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และศิษย์ได้มีโอกาสคิดแสดงออกปฏิบัติอย่างถูกวิธี จนสามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ขั้นตอนการสอน

1. **ขั้นนำ** การสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียน และบทเรียน
  - 1.1 **การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม**
    - 1.1.1 เหมาะกับระดับชั้นเรียน
    - 1.1.2 เหมาะกับวัยของผู้เรียน
    - 1.1.3 เหมาะกับวิธีการเรียนการสอน
    - 1.1.4 เหมาะกับบทเรียนที่จะสอน
  - 1.2 **บุคลิกภาพของครู และการสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์**
    - 1.2.1 บุคลิกภาพทางกาย มีความสะอาด แจ่มใส สงบและสำรวม
    - 1.2.2 เป็นผู้มีสุขภาพจิตดี
    - 1.2.3 มีความมั่นใจในตนเอง เนื่องจากเป็นผู้รู้จริง และปฏิบัติจริง

ในสิ่งที่สอนผู้อื่น

ด้วยความรู้และความรัก ครูผู้เป็นกัลยาณมิตรจึงควรสร้างศรัทธาด้วยจิตเมตตาต่อศิษย์ ช่วยให้ความอบอุ่นเป็นกันเอง และแนะทางแก้ปัญหาอย่างมีหลักการและเหตุผล

1.3 การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

1.3.1 ใช้สื่อการเรียนการสอน

1.3.2 จัดกิจกรรมชั้นหน้าที่สนุก น่าสนใจ

1.3.3 นักเรียนได้ตรวจสอบความรู้ ความสามารถของตนและได้รับ

ทราบผลทันทีที่เป็นการเสริมแรง

2. ชั้นสอน

2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียน หรือเสนอหัวข้อเรื่องประเด็นที่สำคัญของบทเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ

2.2 ครูแนะแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล

2.3 นักเรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ

2.4 จัดกิจกรรมที่เร้าให้เกิดความคิดวิธีต่าง ๆ

2.5 ฝึกการสรุปประเด็นของข้อมูลความรู้ และเปรียบเทียบประเมินค่าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง ทดสอบ จัดเป็นทางเลือก และทางออกของการแก้ปัญหา

2.6 ดำเนินการเลือกและตัดสินใจ

2.7 กิจกรรมฝึกปฏิบัติ เพื่อพิสูจน์ผลการเลือก และตัดสินใจนั้นให้ประจักษ์

ชัด

3. ชั้นสรุป

3.1 ครูและนักเรียนสังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไขให้ปฏิบัติได้ถูกต้อง

3.2 อภิปรายและสอบถามข้อสงสัย

3.3 สรุปผลการปฏิบัติ

3.4 สรุปบทเรียน

3.5 วัดและประเมินผล

บรรเทา กิตติศักดิ์ (2529) ได้กล่าวถึง การสอนด้วยกระบวนการไตรสิกขาว่าเป็นวิธีสอนที่ยึดถือ ศิล สมาธิ ปัญญา เป็นแนวทางปฏิบัติ โดยผู้เรียนมีศิลปศึกษา คือ สำรวมกาย วาจา ให้ถูกต้องอยู่ในองค์ศีล มีจิตศึกษา คือ ฝึกจิตให้สงบ มั่นคง มุ่งใส ระวังกิเลสเมื่อจิตมั่นคง เป็นจิตที่ฝึกดีแล้ว ก็เป็นจิตอันควรแก่การงานที่พิจารณาธรรมได้ตรงกับสภาพความเป็นจริง ปัญญาศึกษา คือ การพิจารณาร่างกาย ความรู้สึกนึกคิดในขณะที่มีสมาธิ

การสอนด้วยกระบวนการไตรสิกขาเป็นการสอนให้ผู้เรียนปฏิบัติจริง พิจารณาปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุให้เกิดความเจริญ ความเสื่อม และอุปายสนับสนุน หรือแก้ไขความเสื่อมนั้น ให้เห็นสภาพความเป็นจริงด้วยตนเอง ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนด้วยกระบวนการไตรสิกขานั้นเป็นปัญหา หรือความรู้จากการเห็นสภาพธรรมด้วยตนเอง ซึ่งผู้เรียนจะนำผลการเรียนรู้นั้นมาปฏิบัติโดยเฉพาะการฝึกให้มีสติ สัมรวม กาย วาจา ใจ ครูเป็นเพียงผู้ชี้แนะให้ผู้เรียนรู้จักพิจารณาปัญหาด้วยตนเอง

ชั้นการสอนด้วยกระบวนการไตรสิกขา มีขั้นตอนดังนี้

1. ชี้นำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นทำให้เกิดความสนใจในการเรียนรู้ให้รู้จักมุ่งหมายในการเรียน วิธีการเรียน และเสนอปัญหา อาจทำได้ดังนี้
  - 1.1 ครูและนักเรียนสนทนาเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องที่จะเรียน
  - 1.2 ครูบอกจุดมุ่งหมายของการเรียน
  - 1.3 ครูเสนอปัญหาหรือสนทนากับนักเรียนแล้วช่วยกันตั้งประเด็นปัญหา
2. ชั้นกิจกรรมการสอน เป็นขั้นให้ความรู้เบื้องต้นหรือทบทวนความรู้เดิม และพิจารณาปัญหาเพื่อให้เห็นสภาพที่เป็นจริงอย่างชัดเจน และแนวทางแก้ปัญหาด้วยกระบวนการไตรสิกขาแล้วนำมาอภิปรายให้เกิดความรู้แจ้งชัด การสอนควรจัดกิจกรรมดังนี้
  - 2.1 ครูอธิบายทบทวนความรู้เดิมของนักเรียน หรือให้ความรู้ใหม่ที่จะเป็นพื้นฐานในการพิจารณาปัญหา
  - 2.2 ทบทวนปัญหาให้เป็นความกระจ่างชัดของปัญหาให้ตรงกันโดยอภิปรายกับนักเรียน
  - 2.3 แบ่งกลุ่มนักเรียนกลุ่มละ 6-8 คน ลงมือปฏิบัติไตรสิกขา
3. ชั้นสรุป
  - 3.1 นักเรียนทั้งชั้นอภิปรายร่วมกันสรุปแนวคิดของชั้น
  - 3.2 ครูอธิบายสรุปเพิ่มเติม
  - 3.3 นักเรียนทำกิจกรรมความเข้าใจยิ่งขึ้น อาจจะทำหนังสือเพิ่มเติม เขียนเรียงความ คำขวัญ ทำแบบฝึกหัด

สุมน อมรวิวัฒน์ และทิสนา แคมมณี (2530) ได้เสนอแนะหลักการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. การสอนจากเนื้อหาที่ง่ายไปสู่เนื้อหาที่ยาก จากสิ่งที่รู้แล้วไปสู่สิ่งที่ยังไม่รู้ จากรูปธรรมไปสู่นามธรรม จากสิ่งใกล้ตัวไปสู่สิ่งที่ไกลตัว และจากชีวิตจริงไปสู่อุดมการณ์

2. การสอนจะเกิดผลดีถ้าครูคำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ รู้จักบุคคลที่จะสอน และเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล เลือกสิ่งที่จะสอนให้เหมาะกับบุคคล
3. การสอนด้วยประสบการณ์ตรงและปฏิบัติจริง ค้นคว้า ทดลอง และพิสูจน์ด้วยตนเอง
4. การสอนที่ใช้สิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ บุคคล และเหตุการณ์ มาเป็นสื่อการสอน ตัวอย่าง และเปรียบเทียบให้เห็นจริง
5. การสอนที่ครูประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

ฮาไฟ สุจริตกุล (2530) ได้สรุปหลักการสอนศีลธรรม หรือจริยศึกษาจากเทคนิคการสอนตาม “พุทธวิธีสอน” ไว้เป็นหลักการโดยย่อสำหรับปัจจุบัน ดังนี้

1. ชี้ให้ชัด สอนด้วยตัวอย่างของจริงให้ปรากฏประจักษ์แจ้ง โดยให้เห็นของจริง หรือเล่าเรื่อง รูปภาพ หุ่นต่าง ๆ หนังสาระคาช เพื่อช่วยให้เด็กเกิดมโนภาพ
2. ชวนให้ปฏิบัติ ชักชวนให้อยากประพฤติตาม เพราะเห็นตัวอย่างกระจ่างแจ้งแก่ตาตนเอง
3. ระวังให้กล้า ระวังให้กล้าหาญในการกระทำความดี จนเกิดศรัทธาอย่างลึกซึ้ง
4. ปลุกให้รำเริง โน้มน้าวให้เต็มใจ และตั้งใจทำด้วยเหตุผลอันเป็นที่ยอมรับว่าปฏิบัติแล้วจะได้ผล และเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

นอกจากนี้ สุมณ อมรวิวัฒน์ (อ้างถึงใน กรมวิชาการ, 2535) ยังได้นำหลักสูตรพุทธสูตรมาจัดเสนอเป็นกระบวนการเรียนการสอน โดยกระบวนการเรียนการสอนตามหลักพุทธสูตร มี 3 ขั้นตอน คือ

ขั้นการสร้างศรัทธา

- การจัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม
- บุคลิกภาพของครู และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์
- การเสนอสิ่งเร้าและการสร้างแรงจูงใจใฝ่รู้

ขั้นการสอนตามหลักพุทธสูตร

- การฝึกหัดฟัง พูด อ่าน เขียน เพื่อให้เกิดความรู้ และฝึกปฏิบัติ
- การฝึกจับประเด็นสาระและจดจำ
- การฝึกฝนปฏิบัติจนคล่องแคล่ว
- การฝึกสรุปสาระความรู้เป็นหลักการด้วยความเข้าใจแจ่มแจ้ง และน

ใช้จริงในชีวิตประจำวัน

ขั้นการมองเห็นและการประเมินของกัลยาณมิตร

- การวัดและประเมินผลของผู้เรียน
- การวัดและประเมินโดยเพื่อนร่วมชั้น
- การวัด และประเมินโดยครู

จะเห็นว่า จากการสอนแบบพุทธวิธีที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อให้นักเรียนค้นพบความจริงด้วยการ ลงมือปฏิบัติ โดยครูผู้สอนต้องสอนให้นักเรียนเกิดความเห็นชอบก่อน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการปฏิบัติตามเพื่อพัฒนาตนเอง เมื่อนักเรียนมีความเห็นชอบแล้วก็จะวิเคราะห์ด้วยความคิดที่แยบยล (โยนิโสมนสิการ) อันจะเป็นการให้เกิดปัญญาในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ อย่างถูกต้องบนพื้นฐานของเหตุผล

ครูผู้สอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา

ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนามีความสำคัญยิ่ง เพราะครูเป็นแม่แบบที่จะถ่ายทอด ความรู้ ความคิด ตลอดจนเป็นแบบอย่างของการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม นักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

วิทยา นาควัชระ (2529) ได้แสดงความคิดเห็นว่า ความศรัทธาในตัวครูของ นักเรียน เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในวิชาที่ครูสอน

ประดิพันธ์ อูปรมย์ (2527) ได้แสดงความคิดเห็นว่า การที่นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อครูผู้สอนจะทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น ให้ความสนใจต่อบทเรียนหรือการสอน นั้น ๆ ของครู แต่ในทางตรงกันข้ามถ้านักเรียนมีเจตคติที่ไม่ดีต่อครูแล้ว จะทำให้นักเรียนขาดความสนใจในบทเรียนเกิดความเบื่อหน่ายต่อการสอนของครู หรือพยายามที่จะไม่ยอมรับการสอน หรือการแนะนำจากครู

พระธรรมญาณมุนี (2528) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของครูที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ไว้ว่า ความมีศีลธรรมในตัวครู ถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการกระทำของครู บทบาทของครูอยู่ในความสนใจของนักเรียนตลอดเวลา ศีลธรรมประจำตัวครูถ่ายทอดเป็นศีลธรรมประจำใจของนักเรียนได้โดยง่าย

สุภาพรรณ พวงจันทเพชร (2530) ได้เสนอแนะไว้ว่า ตัวครูเองต้องศึกษาธรรมะอย่างละเอียดมีความเข้าใจให้ลึกซึ้ง เพราะพระพุทธานุภาพเป็นเรื่องยาก ถ้าครูขาดศรัทธาในการสอนเสียแล้ว ก็ไม่สามารถสอนนักเรียนให้เข้าใจได้ถูกต้อง

เมธี บิลันชานนท์ (2525) กล่าวว่า ครูผู้สอนจริยศึกษาคควรมีความรู้ในหลักธรรมะประจำใจ มีวาทศิลป์ มีความเข้าใจในตัวนักเรียน และเลือกใช้วิธีสอนที่เหมาะสม มีเทคนิคการสอนที่ก่อให้เกิดความสนุกสนาน และประสบผล

อำไพ สุจริตกุล (2527) ได้เสนอแนะว่า ครูผู้สอนจริยศึกษาหรือศีลธรรมต้องเป็นผู้มีความรู้ดี สอนดี มีกลวิธีในการสอนคือบอกให้รู้ ทำให้ดู ให้เห็นประโยชน์จริง และที่สำคัญครูต้องเป็นผู้มีความประพฤติดีด้วย

พระราชชัยกวี (2535) ได้เสนอแนะว่า ครูผู้สอนวิชาธรรมะนั้นจะเป็นบรรพชิตก็ได้ บุรุษก็ได้ สตรีก็ได้ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงความเหมาะสม กล่าวคือ ครูผู้สอนนั้นต้องเลื่อมใสและเข้าใจในการสอนต้องสนใจ และเสียสละเป็นพิเศษในการสอน ครูต้องมีบุคลิกภาพที่ดี มีความรู้ ประพฤติปฏิบัติดี มีคุณธรรม

อดิศักดิ์ ทองบุญ (2522) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ดังนี้ .

1. มีความรู้เรื่องศีลธรรม และวัฒนธรรมอย่างถูกต้อง
2. มีความเมตตากรุณาต่อนักเรียน
3. มีศิลปะในการใช้ถ้อยคำสำนวนโวหาร และกลวิธีในการสอน
4. มีความประพฤติสมเป็นผู้ที่ศิษย์ควรเคารพนับถือ

วศิน อินทสระ (2532) ได้กล่าวสรุปถึงลักษณะของครูที่พึงประสงค์ในการสอนพุทธศาสนา ตลอดจนบทบาทของครูผู้สอนต่อการพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียน ไว้ว่า ครูสอนศาสนาและสอนธรรมะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่ง นักเรียนจะมีทัศนคติต่อศาสนา และจริยธรรมอย่างไร ขึ้นอยู่กับครูผู้สอน ถ้าได้ผู้สอนที่มีความรู้ความเข้าใจลึกกว้างขวางในวิชาการสมัยใหม่ และวิชาการ ศาสนา พร้อมด้วยจริยสมบัติที่ดีมีคุณธรรม มีศิลปะในการถ่ายทอดวิชาพอควรแล้ว การสอนจริยธรรมจะบังเกิดผลอย่างน่าอัศจรรย์ ทั้งจะเป็นแรงบันดาลใจให้ศิษย์ตีมูลค่าล้ำลึกลงไปของคุณธรรมของพระศาสนาอย่างไม่จืดจาง

ดังนั้น การกำหนดตัวครูผู้สอนจึงนับได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะการกำหนดครูผู้สอนที่เหมาะสมย่อมเป็นการสร้างศรัทธาและแรงจูงใจให้แก่เด็กเกิดความสนใจกระตือรือร้น ใฝ่รู้ใฝ่เรียนในวิชาพระพุทธศาสนา ทำให้ง่ายต่อการจัดการเรียนการสอนให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้

กรมวิชาการ (2535) กล่าวว่า บุคลิกภาพที่ดีของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา ควรมีดังนี้

1. บุคลิกภาพทางกาย มีความสะอาด แจ่มใส สงบ และสำรวม
2. เป็นผู้มีความสุขทางจิต มีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของคตินหาและอารมณ์ เพราะผู้ที่มีจิตใจอิสระ ปลอดภัยจากปัญหาเท่านั้นที่จะชี้แนะและช่วยเหลือผู้อื่นได้
3. มีความสนใจในตนเอง เป็นผู้จริงจัง และปฏิบัติจริงในสิ่งที่สอนผู้อื่น

ดวงเดือน พันธมนาวิน (2527) ได้เสนอแนะว่าครูผู้สอนจริยธรรม ควรมีลักษณะ ดังนี้

1. ทำตนให้เป็นที่รัก และวางใจ เลื่อมใสศรัทธาแก่เด็ก
2. การลงโทษและการให้รางวัลทุกครั้งต้องมีเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์ มีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ ให้ความรู้ยุติธรรมแก่นักเรียนโดยเท่าเทียมกัน
3. ควรกระทำตนให้เป็นแบบอย่างแก่นักเรียน คือ ครูกระทำตามที่ครูได้อบรมสั่งสอนเด็ก
4. ลดการควบคุมโดยตรง ควรฝึกฝนให้นักเรียนรู้จักพึ่งตนเอง และควบคุมตนเองให้ได้

สุภาพรรณ พวงจันเพชร (2530) ได้แสดงความคิดเห็นว่า ครูผู้สอนต้องเป็นคนมีชีวิตชีวาแจ่มใสเบิกบานรู้จักวางมาด มีศรัทธาในอาชีพครู เป็นผู้มียุทธธรรมประจำใจ สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กได้ ไม่ฉุนเฉียว เกรี้ยวกราด ควบคุมอารมณ์ต่าง ๆ ของตนได้เป็นอย่างดี มีเหตุผล มียุทธวิธีในการคุมชั้นโดยไม่ต้องใช้วิธีการลงโทษหรือชูตะคอก การทำให้ห้องเรียนเงียบสงบ เมื่อครูยกตัวอย่างเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทเรียนให้ฟัง จะทำให้บรรยากาศเกิดความศรัทธาเลื่อมใสเชื่อถือ นำปฏิบัติตาม ครูผู้เล่าควรจะมีเสียงกังวานสูงต่ำ พร้อมทั้งมีสีหน้า แววตา คล้อยตามเรื่องนั้น ๆ ไปด้วย จะยิ่งทำให้เด็กสนใจมีอารมณ์ร่วมไปด้วย

กรมวิชาการ (2535) ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบุคลิกลักษณะของครูไว้ว่า ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาควรเป็นคนแต่งกายสะอาดเรียบร้อย หน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส ท่าทางมีสง่า คล่องแคล่ว เป็นกันเอง สามารถใช้ภาษาสื่อความหมายกับเด็กวัยรุ่นได้

บรรยากาศการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา

บรรยากาศของการเรียน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญซึ่งมีส่วนช่วยให้การเรียนการสอนน่าสนใจมากขึ้น การจัดชั้นเรียน การจัดที่นั่งเรียน การจัดป้ายนิเทศ หรือการสร้างบรรยากาศระหว่างครูกับนักเรียนให้มีลักษณะที่หลากหลาย จะช่วยให้การเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาที่ทันสมัยน่าค้นคว้าแสวงหาคำตอบ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นแรงเสริมนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป .

กรมวิชาการ (2535) ได้เสนอแนะว่า บรรยากาศในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษา นั้น ควรมีลักษณะแจ่มใส ร่าเริง แต่ไม่ถึงกับต้องเล่นเกม ร้องเพลง หรือกระโดดโลดเต้น เพราะนักเรียนเริ่มเข้าวัยรุ่นแล้ว ควรฝึกให้รู้จักสงบ และคิดไตร่ตรองอย่างผู้ใหญ่ ควบคู่ไปกับบรรยากาศที่น่าสนุกสนาน ในบางครั้งครูผู้สอนอาจปรับเปลี่ยนบรรยากาศการเรียนการสอน ซึ่งอาจทำได้โดย

1. การจัดโต๊ะเรียนใหม่ แทนที่จะนั่งเรียงแถว ก็เปลี่ยนเป็นนั่งรูปตัว U หรือจัดเป็นครึ่งวงกลม หรืออาจถอยโต๊ะร่นไปชิดผนังหลังห้อง แล้วเหลือที่ว่างไว้เพื่อการฝึกการกราบและมารยาทต่าง ๆ
2. ถ้าโรงเรียนมีห้องประชุม ห้องจริยศึกษา ครูอาจพานักเรียนไปเรียนยังห้องที่ว่างนั้น เพื่อความสะดวกในการใช้สื่อและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ต้องการให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือมีส่วนร่วมในการเรียน
3. ถ้าสถานที่อำนวย ครูอาจเปลี่ยนบรรยากาศโดยพานักเรียนไปนั่งเรียนที่สนามใต้ร่มไม้ ท่ามกลางธรรมชาติที่มีความสงบเพียงพอ
4. ถ้าโรงเรียนอยู่ใกล้วัด และมีโบสถ์วิหารที่กว้างขวางพอ ครูควรพานักเรียนไปเรียน ที่โบสถ์ วิหาร เป็นบางครั้ง เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นแหล่งวิทยาการที่ดีในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา

สามอุ (2529) ได้เสนอแนะว่า การใช้ภาษาของครูในการสอนควรพยายามการแทรกภาษาตามวัยของนักเรียนเข้าไปด้วย การพูดภาษาที่เขาใช้กันอยู่จะสร้างความสนิทสนมได้ เพื่อบรรยากาศในการสอนดี นักเรียนก็จะกระตือรือร้นในการเรียนมากขึ้น ถ้าทำให้ชั่วโมงสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นชั่วโมงหัวเราะครั้นเคร่งได้จะดีมาก อาจจะช่วยให้

ด้วยการเล่าเรื่องตลกที่แทรกเนื้อหาธรรมะเอาไว้ ทั้งนี้ หากครูผู้สอนเป็นผู้มีอารมณ์ขัน และมองโลกในแง่ดีอยู่เสมอ จะช่วยให้การถ่ายทอดดีขึ้น

สุภาพรณ พ่วงจันเพชร (2530) ได้แสดงความคิดเห็นสอดคล้องกับสามอุ โดยเสนอแนะว่า บรรยากาศการเรียนวิชาจริยศึกษาไม่จำเป็นต้องน่าเบื่อ ง่วงเหงาหาวนอนเสมอไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความมีชีวิตชีวาของครู ครูควรมียุทธวิธีในการคุมชั้นเรียน โดยไม่ต้องใช้วิธีลงโทษ การทำให้ห้องเรียนเงียบสงบ เมื่อครูยกตัวอย่างเรื่องที่น่าสนใจเกี่ยวกับบทเรียนให้ฟังจะทำให้บรรยากาศเกิดความศักดิ์สิทธิ์ น่าเชื่อถือ

จากแนวคิด และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดบรรยากาศ และสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา สามารถสรุปได้ดังนี้

1. บรรยากาศทางกายภาพ ซึ่งได้แก่ การจัดสภาพห้องเรียน การเลือกใช้สถานที่ ต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของกิจกรรมการเรียนการสอน และควรจัดให้มีหลากหลาย เพื่อความมีชีวิตชีวา เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมได้เคลื่อนไหว

2. บรรยากาศทางจิตใจ ควรมีลักษณะผ่อนคลาย ไม่เคร่งเครียด เป็นบรรยากาศที่เป็นกันเอง ผู้เรียนมีอิสระ มีความอบอุ่น รู้สึกถึงความมีคุณค่า เนื่องจากได้รับการยอมรับนับถือ ผู้เรียนกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมใด ๆ เพื่อการเรียนรู้ ขณะเดียวกันก็ต้องมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นจริงเป็นจัง กระตุ้นให้เกิดสมาธิ การใช้ความคิดในการแก้ปัญหา ซึ่งบรรยากาศต่าง ๆ เหล่านี้ควรจัดให้หลากหลาย เหมาะสมกับเนื้อหา และกิจกรรม

สื่อการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา

สื่อการเรียนการสอนจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ สื่อมีอยู่มากมายหลายชนิด ครูผู้สอนต้องพิจารณาและคำนึงถึงความเหมาะสมในการเลือกใช้

พระพยอม กัลยาโณ (2527) ได้ให้แนวคิดในการนำสื่อมาใช้ในการเรียนการสอนจริยธรรม สรุปได้ว่า สื่อการสอน หรืออุปกรณ์การสอนนั้น จะต้องทำให้ผู้เรียนรับรู้ และเข้าใจได้อย่างรวดเร็ว อุปกรณ์การสอนนั้นมีหลายอย่างด้วยกัน สามารถที่นำมาใช้ตามสะดวก และเหมาะสม อาทิ เช่น สื่อที่เป็นธรรมชาติ สื่อเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ รูปภาพเคลื่อนไหว สื่อที่ใช้ในกรณีศึกษาหรือการจัดกิจกรรม การใช้บทบาทสมมุติ และข่าวจากหนังสือพิมพ์ แต่ในการสอนจริยธรรมสื่อที่นับว่ามีบทบาทและความสำคัญ มากที่สุด คือสื่อที่เป็นครู ผู้สอนจะต้องมีคุณสมบัติที่ดีซึ่งเป็นผู้ที่มีความประพฤติน่าเลื่อมใส นำเอาเป็นแบบอย่าง จะเป็นผลทำให้ดึงดูดใจผู้ฟังให้เลื่อมใสและปฏิบัติตาม

สมคิด ไชยยันบุตร (2533) ได้กล่าวถึงสื่อการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาว่า สามารถแยกประเภทได้ดังนี้

1. วัสดุสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือ ข่าว วารสาร หนังสือนิทาน หนังสือธรรมะ เป็นต้น
2. วัสดุกราฟฟิก ได้แก่ รูปภาพ แผนภูมิ แผนผัง แผ่นโปสเตอร์ บ้ายนิเทศ แผ่นใส วีดิทัศน์ ภาพสไลด์ เป็นต้น
3. วัสดุเสียง ได้แก่ แถบบันทึกเสียงเพลง นิทาน วิทยุ โทรทัศน์
4. วัสดุประเภทของจริง ได้แก่ หุ่นจำลอง หุ่นมือ เป็นต้น

กรมวิชาการ (2535) ได้แยกประเภทสื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1. สื่อการเรียนการสอนประเภทสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือเรียนพระพุทธศาสนาหนังสืออ่านเพิ่มเติม และหนังสือส่งเสริมการอ่านที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พระไตรปิฎกฉบับประชาชน พจนานุกรมพระพุทธศาสนา หนังสือรวบรวมพุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือคู่มือหลักสูตรพระพุทธศาสนา
2. สื่อการเรียนการสอนประเภทโสตทัศนวัสดุ ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอน เช่น ภาพ ภาพพลิก แผนภูมิ สไลด์ ภาพยนตร์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุ โทรทัศน์ วีดิทัศน์ หุ่นจำลอง ของจริง เป็นต้น

เนื่องจากวิชาพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องนามธรรมยากแก่การที่จะสอนให้นักเรียนเกิดความคิดรวบยอดที่กระจ่างและถูกต้อง จึงนับได้ว่าสื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งสำคัญมากอย่างหนึ่งในกระบวนการเรียนการสอน การที่จะให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายและมีประสิทธิภาพนั้น ครูผู้สอนต้องมีความสามารถในการเลือกและใช้สื่อการเรียนการสอนอย่างถูกต้องเหมาะสมกับเนื้อหาวิชา ความสามารถและวัยของผู้เรียน

การวัดและการประเมินผลหลักสูตรพระพุทธศาสนา

เนื่องจากกระบวนการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการต่อเนื่องของการเรียนการสอน ครูจึงมีหน้าที่ที่จะต้องทำการวัดผลประเมินผลการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อจุดประสงค์ใหญ่ 4 ประการ คือ

1. เพื่อปรับปรุงการเรียนของนักเรียน
2. เพื่อปรับปรุงการสอนของครู
3. เพื่อตัดสินผลการเรียน

4. เพื่อพัฒนาพฤติกรรมของนักเรียน

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2522) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งของ หรือการกระทำใด ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐาน

เมื่อพิจารณาในด้านการเรียนการสอนแล้ว การประเมินผลการเรียนรู้ หรือพัฒนาการของผู้เรียน เป็นกระบวนการที่ประเมินว่า ผู้เรียนได้มีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงตามที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลจะช่วยตัดสินประสิทธิภาพของผู้เรียน และผู้สอน

ความมุ่งหมายของการประเมินผล

กาญจนา คุณารักษ์ (2527) ได้กล่าวว่า การประเมินผลมีความมุ่งหมายสำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

1. เพื่อบ่งชี้ว่าผู้เรียนมีความรู้ เจตคติ และทักษะที่สำคัญเพียงพอหรือไม่
2. เพื่อวินิจฉัยจุดเด่น และจุดด้อย ของผู้เรียนโดยสังเกตจากสัมฤทธิ์ผลที่แสดงออกมา
3. เพื่อบ่งถึงระดับสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียนแต่ละคน

เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผล

พนัส หันนาคินทร์ (2528) ได้กล่าวถึง เครื่องมือที่ใช้ในการวัดและประเมินผล โดยทั่วไปสรุปได้ดังนี้ คือ

1. การสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน เช่น นักเรียนมีความสนใจ และกระตือรือร้นต่อการเรียนเพียงใด มีความสนใจทางไหน เป็นต้น

2. การให้นักเรียนรายงานตัวเอง (Self report) เป็นวิธีการที่ให้นักเรียนเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับตัวเองออกมา ในการเขียนนั้นย่อมทำให้ครูทราบถึงสิ่งต่าง ๆ ในตัวนักเรียนได้

3. การทดสอบ หมายถึง วิธีการที่จะทำให้นักเรียนตอบคำถามของครูมี 3 แบบ คือ

3.1 การทดสอบแบบปากเปล่า (Oral test) คือ ให้นักเรียนตอบคำถามที่ครูถามด้วยคำพูดของนักเรียนเอง

3.2 การทดสอบแบบข้อเขียน (Written test) คือ การให้นักเรียนเขียนคำตอบต่อคำถามของครูเป็นลายลักษณ์อักษร หรือทำเครื่องหมายอื่นใดตามที่ได้กำหนดไว้

3.3 การทดสอบโดยการให้ปฏิบัติจริง (Performance test) การทดสอบนี้ต้องการดูความสามารถในการปฏิบัติจริงตามสถานการณ์ต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

รุ่งทิวา จักรกร (2526) ได้กล่าวถึง เครื่องมือที่ใช้วัดและประเมินผล มีดังนี้

1. การสอบ หรือข้อสอบ (Test)
2. การจัดอันดับประมาณค่า (Rating scale)
3. การสังเกต (Observation)
4. การใช้บันทึก (Record)
5. การสัมภาษณ์ (Interview)
6. การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire)
7. การศึกษาการปฏิบัติจริง (Performance)
8. การศึกษารายกรณี (Case study)
9. สังคมมิติ (Sociometry)
10. การให้จินตนาการ (Projective technique)

สำหรับการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ได้มีนักการศึกษาให้ข้อเสนอแนะดังนี้

วดิน อินทสระ (2526) กล่าวถึงการวัดผลประเมินผลการศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์นั้นมุ่งเอาความดีเป็นจุดหมายปลายทาง ความเป็นคนดีนั้นมีหลายระดับชั้น คือดีอย่างปุถุชน คืออย่างอริยชน องค์ประกอบที่จะให้เป็นคนดีก็คือความรู้ดี และความประพฤติดี การวัดและการประเมินผลต้องวัดและประเมินทั้งความรู้และความประพฤติ

ปฏิพัทธ์ สุวรรณศรี (2528) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนาไว้ว่าการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ของวิชานี้ผู้สอนต้องศึกษาจุดมุ่งหมายของ หลักสูตร จุดประสงค์ของกลุ่มวิชา จุดประสงค์รายวิชา ในขณะเดียวกันก็ต้องพิจารณาลักษณะของวิชาประกอบด้วยว่าควรเน้นทางด้านทฤษฎี เนื้อหา หรือเน้นทางด้านปฏิบัติ และทางด้านคุณลักษณะต่าง ๆ เพราะถ้าหากในรายวิชามีเป้าหมายให้นักเรียนได้ประพฤติปฏิบัติมากกว่าการเรียนรู้ภาคทฤษฎีแล้ว การเขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ก็ต้องเขียนเน้นหนักทางด้านคุณลักษณะและด้านการปฏิบัติ ซึ่งนำมาเป็นหลักการวัดผลในวิชาพระพุทธศาสนา สรุปได้ดังนี้

1. การวัดผล ผู้สอนควรเตรียมเครื่องมือให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และกิจกรรมการเรียนรู้ พร้อมทั้งกำหนดเวลาในการวัดผลและประโยชน์ที่ได้รับจากการวัดผลในแต่ละครั้งไว้ด้วย

2. สำหรับวิชาพระพุทธศาสนา การฝึกสมาธิ การปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา การแสดงพฤติกรรมทางการปฏิบัติ และการปฏิบัตินั้นควรให้เหมาะสมกับวัยและระดับชั้นเรียนด้วย

3. ในการกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้เพื่อเป็นแนวทางในการวัดผลและประเมินผล ครูผู้สอนควรจะได้กำหนดเกณฑ์ที่ผู้เรียนสามารถผ่านได้ด้วย

กรมวิชาการ (2536) ได้เสนอแนะแนวทางการวัดผลวิชาพระพุทธศาสนา ไว้ดังนี้

1. การวัดพฤติกรรมด้านความรู้ความคิด ครูสามารถทำได้โดยการตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงความรู้ การคิดหาเหตุผล หรือนำความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ไปใช้ในการแก้ปัญหาของตนซึ่งอาจจะประเมินนักเรียนว่ามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

2. การวัดพฤติกรรมด้านความรู้สึก อาจวัดได้ดังนี้

2.1 การวัดทางตรง ครูใช้การสังเกตการกระทำของนักเรียนในสถานการณ์ต่าง ๆ

2.2 การวัดทางอ้อม กระทำโดยให้ผู้เรียนบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ และการปฏิบัติของตนเอง

3. การวัดพฤติกรรมด้านการปฏิบัติ อาจวัดได้ดังนี้

3.1 วัดกระบวนการทางตรง คือ การสังเกตพฤติกรรมขณะนักเรียนกำลังปฏิบัติกิจกรรมในสถานการณ์จริง หรือสถานการณ์จำลอง วิธีการวัดผลโดยกำหนดพฤติกรรมที่พอสังเกตไว้ล่วงหน้าทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ

3.2 วัดกระบวนการทางอ้อม กรณีที่ไม่อาจสังเกตโดยตรงในห้องเรียนหรือในโรงเรียนได้ อาจใช้วิธีทางอ้อม โดยให้นักเรียนบอกเล่าถึงกิจกรรมที่เคยปฏิบัติที่บ้านหรือให้เพื่อนนักเรียน ครู และผู้ปกครองช่วยรายงานการปฏิบัติ

สวัสดิ์ สุวรรณอักษร (ม.ป.ป.) ได้เสนอแนะวิธีวัดและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษาไว้ดังนี้

1. การสังเกตความประพฤติหรือพฤติกรรมของนักเรียนเป็นรายบุคคลในโอกาสต่าง ๆ ว่า เมื่อได้รับการอบรมสั่งสอนไปแล้วนักเรียนมีพฤติกรรมตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ หรือไม่วิธีการนี้จะต้องอาศัยความเที่ยงตรง เวลา และความอดทน จึงจะเห็น

พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงของนักเรียนได้บ้าง อย่างไรก็ตาม ขอให้สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนว่า พฤติกรรมทั้งต่อหน้าและลับหลังมีความแตกต่างกัน หรือไม่

2. การซักถาม สอบถาม หรือสัมภาษณ์ ทั้งตัวนักเรียนเองและบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. การทดสอบทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน โดยอาจใช้แบบทดสอบต่าง ๆ เช่น แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา แบบตรวจสอบความรู้สึกหรือเจตคติ หรือค่านิยม แบบสำรวจปัญหาต่าง ๆ ของนักเรียน ฯลฯ

4. การตรวจผลงานการศึกษา ค้นคว้าเพิ่มเติมของนักเรียนที่ครูอาจารย์มอบหมายให้ทำ หรือที่นักเรียนดำเนินการเองด้วยความเอาใจใส่และขยันหมั่นเพียร

5. การพิจารณาจากความคิดเห็นหรือจากการให้คะแนน หรือการประเมินค่าของบุคคล

สงบ ลักษณะ (2526) ได้ให้แนวคิดการวัดผลและประเมินผลจริยธรรม สรุปได้ดังนี้

การวัดผลทางจริยธรรมเป็นการวัดคุณสมบัติภายในที่มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น จำเป็นต้องอาศัยการวัดทางอ้อม โดยวัดพฤติกรรมหรือการแสดงออกของบุคคลที่มีคุณสมบัติตามจริยธรรมที่ต้องการ นั่นคือ วัดพฤติกรรมทางจริยธรรมหลาย ๆ ด้าน นอกจากนี้แล้วยังได้เสนอการสร้างเครื่องมือวัดจริยธรรม ซึ่งสามารถปรับใช้กับการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลวิชาพระพุทธศาสนา ดังนี้

เครื่องมือ และเทคนิควิธีวัดผลจริยธรรม มีดังนี้คือ

1. การสังเกต

1.1 ใช้แบบสังเกตในสถานการณ์ต่าง ๆ โดยเด็กไม่รู้ตัว

1.2 ใช้แบบสังเกตเด็กในสถานการณ์เฉพาะที่สร้างขึ้นมา

2. ให้เด็กตอบหรือบอกเรื่องราวของตนเอง อาจทำได้โดย

2.1 โดยวิธีใช้แบบสอบวัด เช่น แบบทดสอบ มาตรฐานประเมินค่า แบบวัดเชิงสถานการณ์

2.2 การสัมภาษณ์

2.3 การอภิปรายเป็นกลุ่ม

3. ให้ผู้อื่นช่วยบอกเรื่องราวเกี่ยวกับปัจจุบัน อาจทำได้โดยใช้แบบสังคมมิติ หรือการสัมภาษณ์ หรือใช้แบบสอบถามผู้ปกครองและอื่น ๆ

นอกจากนี้ สงบ ลักษณะ ยังได้เสนอแนวทางการแยกเทคนิคการวัดผลตามลักษณะของคุณสมบัติทางจริยธรรมที่ต้องการวัดซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวิชาพระพุทธศาสนาได้ดังต่อไปนี้

คุณสมบัติที่ต้องการวัด	เทคนิคการวัดผล
1. วัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	ใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางด้านความรู้ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า
2. วัดความสามารถในการปฏิบัติ	- บันทึกการสังเกตแบบต่าง ๆ - แบบสอบถามเรื่องการปฏิบัติ
3. วัดเจตคติ ค่านิยมและลักษณะนิสัย	- บันทึกจากการสังเกตสม่ำเสมอในสถานการณ์ต่าง ๆ - ใช้การตรวจสอบให้เด็กตอบสม่ำเสมอ - ใช้มาตราส่วนประเมินค่าให้เด็กตอบ - ใช้สถานการณ์จำลอง

จากแนวคิดที่มีผู้เสนอเกี่ยวกับการวัด และการประเมินผล สามารถสรุปได้ดังนี้

1. กำหนดรูปแบบการวัด และประเมิน ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ โดยควรครอบคลุม พฤติกรรมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ความคิด (พุทธิพิสัย) ด้านความรู้สีก (จิตพิสัย) และด้านการปฏิบัติ (ทักษะพิสัย) และควรให้ความสำคัญกับการวัดจิตพิสัยมากกว่า พุทธิพิสัย

2. ใช้เทคนิคการวัดที่หลากหลาย และเลือกใช้เครื่องมือวัดให้เหมาะสมกับพฤติกรรมที่ต้องการวัดและประเมิน

3. ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสวัดและประเมินตนเอง ขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยบุคคลรอบข้าง ผู้เรียน ทั้งครู ผู้ปกครอง และเพื่อนร่วมชั้น มีส่วนร่วมในการประเมินผลด้วย

4. กำหนดกระบวนการวัด และประเมินอย่างเป็นระบบทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และภายหลังการเรียน

จะเห็นได้ว่า ครูผู้สอนควรเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการที่หลากหลาย โดยให้เหมาะสม สอดคล้องตามจุดประสงค์ เนื้อหา และวัยของผู้เรียน

**หลักสูตรพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521
(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)**

ตามที่กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายให้สถานศึกษาจัดให้นักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนได้เรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา ภาคเรียนละ 1 รายวิชา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ตั้งแต่ปีการศึกษา 2534 เป็นต้นไปนั้น บัดนี้ หลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ได้จัดทำเรียบร้อยแล้ว ซึ่งมีผลให้ใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา 2535 เป็นต้นไป โดยมีหลักการและเจตนารมณ์ของหลักสูตรดังต่อไปนี้

หลักการของหลักสูตร

หลักการของหลักสูตรนี้มุ่งจัดให้นักเรียนในสถานศึกษาทุกระดับได้เรียนพระพุทธศาสนา เพื่อพัฒนาตนและสังคมให้เจริญก้าวหน้าและสงบสุข รวมทั้งต้องการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาให้แก่เด็กและเยาวชนของชาติ ซึ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต ให้เป็นพลเมืองดีมีศีลธรรมประจำใจ

หลักสูตรพระพุทธศาสนา ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 นี้มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 องค์ประกอบ คือ

1. เนื้อหาสาระภาคความรู้
2. การฝึกอบรม กาย วาจา และใจอันเป็นภาคปฏิบัติ
3. การวิเคราะห์ประเมินผลการปฏิบัติ

ในการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระพุทธศาสนา นอกจากจะคำนึงถึงเวลาเรียนแล้ว ยังได้จัดให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียนในแต่ละระดับ โดยเรียงลำดับตามความยากง่าย เป็นไปตามขั้นตอนของการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของหลักสูตร ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533 จึงได้กำหนดไว้ว่าควรให้เรียนหัวข้อใดก่อน - หลัง ตลอด 3 ปี ในแต่ละระดับ

เป้าหมายและเจตนารมณ์ของหลักสูตร-

ตามที่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตรให้จัดการเรียนการสอนหลักสูตรพระพุทธศาสนา รายวิชาละ 2 คาบ/สัปดาห์/ภาค นั้น เพื่อต้องการให้ผู้เรียนได้ศึกษาและฝึกปฏิบัติไปพร้อม ๆ กัน โดยให้ได้ทั้งความรู้และได้ปฏิบัติจริง สามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ ทั้งนี้มีสาระสำคัญ 2 ส่วน คือ

ส่วนที่เป็นเนื้อหา มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งที่ควรจะรู้ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน ซึ่งจะมีลักษณะเป็นความรู้ในเนื้อหาเกี่ยวกับพระรัตนตรัย และเรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น พุทธประวัติ หลักธรรม สถานะและภารกิจของพระสงฆ์ วัจนธรรมและประเพณีไทย

ส่วนที่เป็นภาคปฏิบัติ มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักคิด รู้จักทำ รู้จักนำความรู้ในเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมที่ได้เรียนมาไปใช้ในสถานการณ์ที่เป็นจริงของชีวิต และสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ ทางวัตถุและทางสังคม โดยเน้นวิธีเรียนวิธีสอนที่ยกเอาเป้าหมายหรือปัญหาเป็นตัวตั้งให้ผู้สอนช่วยกระตุ้น หรือชี้แนะให้ผู้เรียนรู้จักสังเกต รู้จักแก้ปัญหา หรือรู้จักหาทางให้บรรลุผลตามที่มุ่งหมายด้วยการนำหลักธรรมที่ได้ศึกษาเป็นแนวทางในการคิดพิจารณาแก้ปัญหาหรือปฏิบัติให้บรรลุผลตามที่มุ่งหมายนั้น อันจะเป็นการฝึกการคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น รวมทั้งไฝหาคำความรู้และฝึกลงมือกระทำ

การเรียนการสอนในส่วนที่ 2 นี้ เป็นส่วนที่เสริมคุณค่า โดยใช้ควบคู่กับส่วนที่เป็นเนื้อหาในลักษณะที่เป็นบูรณาการ มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาตนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพพร้อมที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดีร่วมสร้างสรรค์พัฒนาสังคมได้ มีความสามารถสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาสังคม และท้องถิ่นที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ ทั้งนี้โดยใช้จริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นแกนหรือเป็นหลักที่จะบูรณาการ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาวิธีปฏิบัติให้บรรลุจุดหมายในท่ามกลางสภาพความเป็นจริงที่มีการประสานสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ให้ผู้เรียนมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างพระพุทธศาสนา กับ วัจนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและการดำรงชีวิตของคนไทย สามารถดำเนินชีวิตอย่างประสานกลมกลืนเป็นประโยชน์ต่อสังคม และมีความสุข

การจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวไว้แล้วนั้น มุ่งบูรณาการทั้ง 4 ด้าน คือ

1. มุ่งให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และชี้แจงลักษณะที่นำสมัยในหลักพระพุทธศาสนา
2. มุ่งสนองความต้องการ และช่วยแก้ปัญหาของบุคคลและสังคม
3. จัดให้มีระบบการฝึกหัดอบรมตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

4. ให้มีความสอดคล้องกับเอกลักษณ์และวัฒนธรรมไทย ในสังคมที่แวดล้อม ตัวเด็ก และพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเน้นเนื้อหาสาระสำคัญ และการปฏิบัติที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก

จุดประสงค์

1. เพื่อให้เกิดศรัทธา ซาบซึ้ง และสำนึกในความสำคัญของพระพุทธศาสนา และเห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย
2. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับพุทธประวัติ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง
3. เพื่อให้มีทักษะในการคิด และการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถเลือกสรรคุณธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเอง และสังคม
4. เพื่อให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และสามารถปฏิบัติตนตามหน้าที่ชาวพุทธได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
5. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และปฏิบัติศาสนพิธีได้อย่างถูกต้อง

โครงสร้างหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

วิชาเลือกเสรี

ส 018	พระพุทธศาสนา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1	หน่วยการเรียนรู้
ส 019	พระพุทธศาสนา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1	หน่วยการเรียนรู้
ส 0110	พระพุทธศาสนา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1	หน่วยการเรียนรู้
ส 0111	พระพุทธศาสนา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1	หน่วยการเรียนรู้
ส 0112	พระพุทธศาสนา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1	หน่วยการเรียนรู้
ส 0113	พระพุทธศาสนา	2 คาบ/สัปดาห์/ภาค	1	หน่วยการเรียนรู้

จะเห็นได้ว่ารายวิชาพระพุทธศาสนาทั้ง 6 รายวิชา ที่ปรากฏอยู่ในโครงสร้างหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ของกลุ่มวิชาสังคมศึกษานั้น ได้ถูกกำหนดให้เป็นวิชาเลือกในกลุ่มวิชาเลือกเสรี ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธ ทุกคนได้เรียนอย่างต่อเนื่องทุกภาคเรียน

การอนุมัติการจบหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

การอนุมัติการจบหลักสูตรนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้ให้ความเห็นชอบเกี่ยวกับคำอธิบายเพิ่มเติมในคู่มือการประเมินผลการเรียนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ในส่วนที่เกี่ยวกับรายวิชาพระพุทธศาสนา เมื่อวันที่ 9 กันยายน 2534 ดังนี้

ข้อ 13 การอนุมัติการจบหลักสูตร

13.1 ผู้เรียนที่จะได้รับการพิจารณาอนุมัติให้จบหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้ต้องมีคุณสมบัติดังนี้

13.1.1 ต้องเรียนวิชาบังคับ และวิชาเลือกเสรีตามที่กำหนดไว้ในโครงสร้าง จำนวน 90 หน่วยการเรียนรู้ และทุกรายวิชาต้องได้รับการตัดสินผลการเรียน

โครงสร้างหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ประกอบด้วยวิชาบังคับ จำนวน 57 หน่วยการเรียนรู้ และวิชาเลือกเสรี จำนวน 33 หน่วยการเรียนรู้ ในวิชาบังคับซึ่งประกอบด้วยรายวิชาภาษาไทย วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา พลานามัย ศิลปะศึกษา และวิชาการทำงาน จะมีทั้งวิชาบังคับแกน และวิชาบังคับเลือก สำหรับวิชาเลือกเสรี จำนวน 33 หน่วยการเรียนรู้ ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้จากกลุ่มวิชาต่าง ๆ คือ กลุ่มภาษา กลุ่มวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ กลุ่มสังคมศึกษา กลุ่มพัฒนาบุคลิกภาพ กลุ่มการงานและอาชีพ ผู้เรียนที่จะจบหลักสูตรนี้ได้จะต้องเรียนรายวิชาต่าง ๆ ให้ครบตามโครงสร้างของหลักสูตร และต้องปฏิบัติตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ สำหรับนักเรียนที่นับถือศาสนาพุทธทุกคนจะต้องเรียนรายวิชา พระพุทธศาสนา ภาคเรียนละ 1 รายวิชา ตลอด 3 ปีด้วย นอกจากนั้นทุกรายวิชาที่เรียนตามโครงสร้าง จะต้องได้รับการตัดสินผลการเรียน คือ ต้องได้ระดับผลการเรียน 0-4 จะมีผลการเรียน “ร” และ/หรือ “มส” ไม่ได้เพราะ “ร” และ “มส” ไม่ถือว่าเป็นระดับผลการเรียน ฉะนั้นหากผู้เรียนมีผลการเรียน “ร” และ/หรือ “มส” ติดอยู่แม้เพียง 1 รายวิชา ก็ถือว่าไม่จบหลักสูตร

**เนื้อหาสาระของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น
พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)**

การจัดรายวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น กำหนดให้เรียนตามหัวข้อเรื่องทั้ง 8 หัวข้อ เหมือนมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่จะมีขอบข่ายเนื้อหาสาระและจุดเน้นของการเรียนรู้แตกต่างกันไปในแต่ละหัวข้อ ของแต่ละวิชา จุดเน้นในบางเรื่องต้องการให้รู้ในเรื่องเดียวกัน ตลอดทุกชั้น ดังนั้น เนื้อหาสาระจะเหมือนกันตลอด แต่การกำหนดกิจกรรมจะแตกต่างกันไปตามวัยและความจำเป็นของผู้เรียนในแต่ละระดับ

กรอบเนื้อหาสาระของหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษา

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา
2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง
3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์
5. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษาบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา
6. หน้าที่ชาวพุทธ
7. การบริหารจัดการและเจริญปัญญา
8. มรณาทชาวพุทธ ศาสนพิธี วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

สำหรับรายละเอียดเนื้อหาหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) แยกเป็นรายวิชา ดังต่อไปนี้

รายวิชา ส.018 พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 8 หัวข้อเรื่อง ดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา (8 คาบ) จุดเน้นของหัวข้อนี้คือ ให้รู้ถึงประโยชน์ของศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย และความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย ในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ
2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง (4 คาบ) จุดเน้น คือ ให้มีความรู้เกี่ยวกับพุทธประวัติ ประวัติของพุทธสาวก พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ และชาวพุทธตัวอย่าง จิตตะคหบดี เพื่อนำแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติของท่านเหล่านั้นมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองและสังคม

3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (8 คาบ) จุดเน้นคือ ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระรัตนตรัย และไตรสรณคมน์ พร้อมทั้งนำหลักธรรมในเรื่อง โอวาท 3 เบญจศีล เบญจธรรม และหิริโอตตัปปะ มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ (2 คาบ) จุดเน้น คือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจถึงบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะผู้สืบทอดพระศาสนา และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

5. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษาบาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา (3 คาบ) จุดเน้นคือ ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักการอ่านภาษาบาลี เพื่อใช้ประโยชน์ในการอ่านพุทธศาสนสุภาษิต คำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา บทสวดมนต์ที่ใช้ในศาสนพิธี และนำพุทธศาสนสุภาษิตเหล่านี้มาเป็นเครื่องเตือนสติในการประพฤติปฏิบัติ ทั้งส่วนตนและต่อบิดามารดา รวมทั้งให้เข้าใจความหมายที่แท้จริงของคำศัพท์ภาษาบาลีที่ใช้ในทางพระพุทธศาสนา เช่น คำว่า “ศรัทธา”

6. หน้าที่ชาวพุทธ (1 คาบ) จุดเน้น คือให้เข้าใจถึงความหมายและหน้าที่ของผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนว่าต้องมีหน้าที่ศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณี พิธีกรรมตามวันสำคัญของศาสนา รวมทั้งเผยแผ่และปกป้องพระศาสนา สามารถปฏิบัติหน้าที่ส่วนตนในฐานะเป็นพุทธศาสนิกชนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

7. การบริหารจิตและเจริญปัญญา (4 คาบ) จุดเน้น คือ ให้รู้ความหมายและประโยชน์ของการฝึกสมาธิ โดยให้ฝึกการฝึกสมาธิเบื้องต้นตามหลักอานาปานสติ เพื่อให้เกิดปัญญาตามหลักปัญญา 3 ข้อ คือ สุตมยปัญญา(ปัญญาที่เกิดจากการฟัง) จินตามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการคิด) ภวานามยปัญญา (ปัญญาที่เกิดจากการฝึกหัดปฏิบัติ) มุ่งให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาความจำ มีนิสัยรักการอ่าน และเป็นนักฟังที่ดี

8. มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (6 คาบ) จุดเน้น คือเพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจและเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสมตามมรรยาทชาวพุทธ ในเรื่องมรรยาทในการรับประทานอาหาร มรรยาทในการเคารพ (การลุกขึ้น ยืนตรง การโค้งคำนับ การไหว้ การกราบ) มรรยาทในการยืน รวมทั้งรู้จักปฏิบัติศาสนพิธีในเรื่องการจัดโต๊ะหมู่บูชา การจุดธูปเทียน การอาราธนาศีล การสมาทานศีล และการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาด้วย

รายวิชา ส.019 พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 8 หัวข้อเรื่องดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา (2 คาบ) จุดเน้น คือเพื่อให้เข้าใจถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย และเป็นสภาพแวดล้อมที่กว้างขวาง และครอบคลุมสังคมไทย

2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง (4 คาบ) จุดเน้นคือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พระอานนท์ ชาวพุทธตัวอย่าง พระเจ้าสุทโธทนะ และเจ้าหญิงมัลลิกา เพื่อนำแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติของท่านเหล่านั้น มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (8 คาบ) จุดเน้น คือให้มีความรู้ ความเข้าใจ และนำหลักธรรมในเรื่องสติสัมปชัญญะ มุพการีและกตัญญูกตเวที ชั้นดีโสรัจจะ และอิทธิบาท 4 มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ (2 คาบ) จุดเน้น คือให้เข้าใจถึงบทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในที่สาธารณะ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

5. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษามาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา (9 คาบ) จุดเน้น คือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของพระไตรปิฎก ข้อความน่ารู้ในพระไตรปิฎก คำศัพท์ภาษามาลีที่นำมาใช้ทางพระพุทธศาสนา เช่น คำว่า “มานะ” รู้หลักการอ่านภาษามาลีในบทสวดมนต์ที่ใช้ในศาสนพิธี คำในพุทธศาสนสุภาษิต และนำพุทธศาสนสุภาษิตเหล่านั้น มาเป็นเครื่องเตือนสติในการประพฤติปฏิบัติ ทั้งในส่วนของตน และต่อบิดามารดา

6. หน้าที่ชาวพุทธ (1 คาบ) จุดเน้น คือให้ตระหนักถึงความสำคัญของหน้าที่ชาวพุทธที่พึงมีต่อพระพุทธศาสนา ว่าผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนจะต้องมีหน้าที่ศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรม และประพฤติพิธีกรรมตามวันสำคัญของศาสนา เผยแผ่และปกป้องพระศาสนา โดยสามารถปฏิบัติหน้าที่ส่วนตนได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม อย่างสม่ำเสมอจนเป็นกิจนิสัย

7. การบริหารจิตและเจริญปัญญา (4 คาบ) จุดเน้น คือให้ตระหนักถึงประโยชน์ของสมาธิและการเจริญปัญญา ผูกมัดการฝึกสมาธิเบื้องต้นตามหลักอานาปานสติ เช่น ให้กำหนดลมหายใจเข้า-ออก เป็นคู่ โดยมุ่งให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาความจำ มีนิสัยรักการอ่านและเป็นนักฟังที่ดี

8. มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (6 คาบ) จุดเน้น คือเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสมตามมรรยาทชาวพุทธ ในเรื่องการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ (การไปหาพระสงฆ์ที่วัด การไปพบพระสงฆ์) มรรยาทในการเดิน และศาสนพิธีในเรื่องการถึงไตรสรณะ การอาราธนาพระปริตร การอาราธนาธรรม และการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

รายวิชา ส. 0110 พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 8 หัวข้อเรื่องดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา (6 คาบ) จุดเน้น คือให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้าน และความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยส่งเสริมความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน
2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง (4 คาบ) จุดเน้น คือให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพุทธจริยา (โลกัตถจริยา ญาตัตถจริยา พุทธธตถจริยา) ประวัติพุทธสาวก พระราหุล ชาวพุทธตัวอย่าง นางอุพสุภักทา และกุมภโฆสก เศรษฐี เพื่อนำแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติของท่านเหล่านั้น มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม
3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (10 คาบ) จุดเน้น คือให้มีความรู้ความเข้าใจ และนำหลักธรรมในเรื่องอริยสัจ 4 ทุจริต 3 สุจริต 3 และบุญกิริยาวัตถุ 3 มาเป็นสิ่งเตือนสติในการดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ควรประพฤติปฏิบัติ หรือหลีกเลี่ยงการประพฤติปฏิบัติสิ่งเหล่านี้ เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม
4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ (2 คาบ) จุดเน้น คือให้มีความรู้ ความเข้าใจ ความสำคัญของพระสงฆ์ในสังฆคณ 9 (เรื่องของเหตุ 4 ประการ ได้แก่ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบและปฏิบัติสมควร) และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่วัด ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ
5. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษาบาลีและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา (3 คาบ) จุดเน้น คือ ให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับคำศัพท์ภาษาบาลี ที่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนา เช่นคำว่า “อิจฉา” รู้หลักการอ่านภาษาบาลี คำในบทสวดมนต์ที่ใช้ในศาสนพิธี พุทธศาสนสุภาษิต และนำพุทธศาสนสุภาษิตเหล่านั้นมาเป็นเครื่องเตือนสติในการคบหามิตร
6. หน้าที่ชาวพุทธ (1 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ดี คือต้องศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณี พิธีกรรมตามวันสำคัญของศาสนา เผยแผ่และปกป้องพระศาสนา ตลอดจนสามารถชี้แนะแนวทางปฏิบัติต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง
7. การบริหารจิตและเจริญปัญญา (4 คาบ) ให้ตระหนักถึงประโยชน์ของสมาธิ และการเจริญปัญญาเหมือนรายวิชาที่ผ่านมา และเพิ่มกิจกรรมการฝึกสมาธิด้วยการให้กำหนดนับลมหายใจเป็นเลขเดียว โดยมุ่งให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาความจำ มีนิสัยรักการอ่านและเป็นนักฟังที่ดี
8. มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (6 คาบ) จุดเน้นคือ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสม ตามมรรยาทชาวพุทธ ในเรื่องการปฏิบัติต่อพระสงฆ์ (เช่น การต้อนรับพระสงฆ์

การให้ที่นั่งแก่พระสงฆ์) และมรรยาทในการกลานและเดินเข้า ศาสนพิธีในเรื่องการทำบุญ ตักบาตร การถวายภัตตาหาร การถวายสังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน ผ้าจ่านาพรรษา และการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

รายวิชา ส. 0111 พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 8 หัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา (2 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยที่เป็นมรดกและเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย
2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง (4 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติพุทธสาวิกา พระเชมาเถรี ชาวพุทธตัวอย่าง ฉัตตปาณีและนางวิสาขา เพื่อนำแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติของท่านเหล่านั้นมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม
3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (8 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ความรู้ ความเข้าใจ และนำหลักธรรมในเรื่องพรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 ขรवासธรรม 4 และอบายมุข 4 มาเป็นสิ่งเตือนสติในการดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ควรประพฤติปฏิบัติ หรือหลีกเลี่ยงการประพฤติปฏิบัตินั้น เพื่อพัฒนาตนและสังคม
4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ (2 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของพระสงฆ์ในสังฆคุณ 9 (เรื่องของผล 5 ประการ ได้แก่ เป็นผู้ควรแก่การเคารพบูชา เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ เป็นผู้ควรแก่การทำบุญ เป็นผู้ควรแก่การกราบไหว้ และเป็นนาบุญอันยอดเยี่ยม) และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่วัด ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ
5. ภาษาบาลี พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา (9 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของพระไตรปิฎก ข้อความน่ารู้ในพระไตรปิฎก คำศัพท์ภาษาบาลีที่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนา เช่น คำว่า “สมณะ” รู้หลักการอ่านภาษาบาลีในบทสวดมนต์ที่ใช้ในศาสนพิธี คำในพุทธศาสนสุภาษิต และนำพุทธศาสนสุภาษิตมาเป็นเครื่องเตือนสติในการคบมิตร
6. หน้าที่ชาวพุทธ (1 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนที่ดี คือต้องศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมตามวันสำคัญของศาสนา เผยแผ่และปกป้องพระศาสนา ตลอดจนสามารถชี้แนะแนวทางปฏิบัติต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง
7. การบริหารจิตและเจริญปัญญา (4 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ตระหนักถึงประโยชน์ของสมาธิและการเจริญปัญญาเหมือนรายวิชาที่ผ่านมา และเพิ่มกิจกรรมการฝึก

สมาธิ โดยการให้กำหนดลมหายใจเข้า-ออก ทุกขณะอย่างต่อเนื่อง โดยไม่คิดฟุ้งซ่านไปถึงเรื่องอื่นใด โดยมุ่งให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาความจำ มีนิสัยรักการอ่านและเป็นนักฟังที่ดี

8. มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (6 คาบ) จุดเน้นคือ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสมตามมรรยาทชาวพุทธ ในเรื่องมรรยาทในการปฏิบัติตนต่อพระสงฆ์ มรรยาทในการนั่ง มรรยาทในการรับ-ส่งของจากผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสมากและอาวุโสน้อย ศาสนพิธีในเรื่องการทอดผ้าป่า การทอดกฐิน และการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

รายวิชา ส. 0112 พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 8 หัวข้อเรื่อง ต่อไปนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา (6 คาบ) จุดเน้น คือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในโลก และความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างประเทศ

2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง (6 คาบ) จุดเน้นคือ ให้สามารถวิเคราะห์พุทธประวัติ ในเรื่องการแสวงหาความรู้ วิธีคิด พระพุทธคุณ อิทธิปาฏิหาริย์ และพุทธจริยาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (8 คาบ) จุดเน้นคือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และนำหลักธรรมในเรื่องมิตรแท้มิตรเทียม 4 คารวะ 6 อกุศลมูล 3 กุศลมูล 3 มาเป็นสิ่งเตือนสติในการดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ควรประพฤติปฏิบัติ หรือหลีกเลี่ยงการประพฤติปฏิบัตินั้นเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ (2 คาบ) จุดเน้นคือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหน้าที่หลักของพระสงฆ์ ได้แก่ ศึกษาพระธรรมวินัย ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย สั่งสอนและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา และการปฏิบัติตนได้เหมาะสมต่อพระสงฆ์ในศาสนพิธีที่บ้าน ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

5. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภาษิต ภาษามาลี และคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา (3 คาบ) จุดเน้นคือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับคำศัพท์ภาษามาลีที่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนา เช่น คำว่า “โมโห” รู้หลักการอ่านภาษามาลี และอ่านภาษามาลีในบทสวดมนต์ที่ใช้ในศาสนพิธี คำในพุทธศาสนสุภาษิต และนำพุทธศาสนสุภาษิตเหล่านี้มาเป็นเครื่องเตือนสติเพื่อให้เกิดปัญญา

6. หน้าที่ชาวพุทธ (1 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ตระหนักถึงความสำคัญของหน้าที่ชาวพุทธที่พึงมีต่อพระพุทธศาสนาว่า ผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนจะต้องมีหน้าที่ศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรม และประเพณีพิธีกรรมตามวันสำคัญของศาสนา เผยแผ่และปกป้องพระ

ศาสนา โดยสามารถวิเคราะห์ วิจารณ์ และกำหนดแนวทางในการเลือกปฏิบัติของตนเอง และต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง

7. การบริหารจิตและเจริญปัญญา (4 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ตระหนักถึงประโยชน์ของสมาธิและการเจริญปัญญาเหมือนรายวิชาที่ผ่านมา โดยการกำหนดรู้ลมหายใจ เข้า-ออก ทุกขณะอย่างต่อเนื่อง โดยไม่คิดฟุ้งซ่านไปถึงเรื่องอื่นใด และให้ปฏิบัติจนเกิดทักษะในการปฏิบัติ โดยมุ่งให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาความงำ มีนิสัยรักการอ่าน และเป็นนักฟังที่ดี

8. มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (6 คาบ) จุดเน้นคือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสมตามมรรยาทชาวพุทธ ในเรื่องมรรยาทในการพูด มรรยาทในการฟัง มรรยาทต่อองค์พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ศาสนพิธีในเรื่องพิธีบรรพชา พิธีอุปสมบท และการปฏิบัติอย่างถูกต้องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

รายวิชา ส. 0113 พระพุทธศาสนา ประกอบด้วย 8 หัวข้อ ดังนี้

1. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา (2 คาบ) จุดเน้นคือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรม และความสงบสุขแก่โลก

2. พุทธประวัติ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง (4 คาบ) จุดเน้นคือ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพุทธบริษัท (ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา) ที่มีต่อตนเองและสังคม ประวัติชาวพุทธตัวอย่าง พระเจ้าอโศกมหาราช อนาคตภินทิกเศรษฐี และนางอุตตรา เพื่อนำแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติของท่านเหล่านั้นมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

3. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (8 คาบ) จุดเน้นคือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจ และนำหลักธรรมในเรื่องจักร 4 ภิภฐฐัมมิกัตถะ 4 สัปปริสธรรม 7 และมรรคมืองค์ 8 มาประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

4. พระสงฆ์และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ (2 คาบ) จุดเน้นคือ เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม (เป็นผู้นำทางความคิดเป็นผู้นำทางปัญญา เผยแผ่ และบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา) และการปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ ในศาสนพิธีที่บ้าน ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

5. พระไตรปิฎก พุทธศาสนสุภามิต ภาษาบาลีและคำศัพท์ทางพระพุทธศาสนา (9 คาบ) จุดเน้นคือ ให้มีความรู้ ความเข้าใจถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาพระไตรปิฎก ข้อความนำรู้ในพระไตรปิฎก คำศัพท์ภาษาบาลีที่นำมาใช้ในทางพระพุทธศาสนา เช่นคำว่า “สันโดษ” รู้หลักการอ่านภาษาบาลีในบทสวดมนต์ที่ใช้ในศาสนพิธี และ

คำในพุทธศาสนสุภาสิต ตลอดจนนำพุทธศาสนสุภาสิตเหล่านั้นมาเป็นเครื่องเตือนสติเพื่อให้เกิดปัญญา

6. หน้าที่ชาวพุทธ (1 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ตระหนักถึงความสำคัญของหน้าที่ชาวพุทธที่พึงมีต่อพระพุทธศาสนา ว่าผู้ที่เป็นพุทธศาสนิกชนจะต้องมีหน้าที่ศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรม และประเพณีพิธีกรรมตามวันสำคัญของศาสนา เผยแผ่ และปกป้องพระพุทธศาสนาโดยสามารถคิดวิเคราะห์ วิจารณ์ และกำหนดแนวทางในการเลือกปฏิบัติของตนเอง และต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง

7. การบริหารจิตและเจริญปัญญา (4 คาบ) จุดเน้นคือ ให้ตระหนักถึงประโยชน์ของสมาธิและการเจริญปัญญาเหมือนรายวิชาที่ผ่านมา โดยการกำหนดรู้ลมหายใจเข้าออกทุกขณะอย่างต่อเนื่อง โดยไม่คิดฟุ้งซ่านไปถึงเรื่องอื่นใด และให้ปฏิบัติจนเกิดทักษะในการปฏิบัติ โดยมุ่งให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาความงำ มีนิสัยรักการอ่าน และเป็นนักฟังที่ดี

8. มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (6 คาบ) จุดเน้นคือ เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการปฏิบัติตนได้ถูกต้องเหมาะสมตามมรรยาทชาวพุทธ ในเรื่องมรรยาทในการแต่งกาย มรรยาทต่อองค์พระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ ศาสนพิธีในเรื่องพิธีทำบุญ และการปฏิบัติตนอย่างถูกต้องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาหลักสูตรรายวิชาพระพุทธศาสนา จากหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) สามารถสรุปลักษณะสำคัญ ได้ดังนี้

1. มีลักษณะเนื้อหาที่จบเป็นเรื่อง ๆ เช่น เนื้อหาส่วนที่เป็นประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง เนื้อหาหลักธรรม เป็นต้น

2. มีเนื้อหาซ้ำซ้อนกันในแต่ละรายวิชา แต่กำหนดจุดเน้นต่างกัน เช่น เนื้อหาเรื่องหน้าที่ชาวพุทธ แต่ละรายวิชาจะมีเนื้อหาเหมือนกัน กรมวิชาการ (2535) ได้กำหนดจุดเน้น ในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 เน้นให้รู้หน้าที่ชาวพุทธ ปฏิบัติหน้าที่ในส่วนตนอย่างถูกต้อง เหมาะสม และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเป็นกิจนิสัย ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 เน้นในส่วนตน และในส่วนรวม สามารถอยู่ร่วมในสังคมอย่างมีความสุข และสามารถชี้แนะแนวทางปฏิบัติต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 เน้นเหมือนเดิมแต่เพิ่มเติมโดยเน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ วิจารณ์ กำหนดแนวทางในการเลือกปฏิบัติต่อตนเอง และต่อสังคมได้อย่างถูกต้อง

3. มีลักษณะเน้นการคิดวิเคราะห์ เช่น เนื้อหาในส่วนความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในแง่มุมต่าง ๆ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา และชาวพุทธตัวอย่าง

4. มีลักษณะเน้นการปฏิบัติ เช่น ศาสนพิธี การปฏิบัติดินที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธ และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนเนื้อหาส่วนหลักธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เน้นหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ง่าย เช่น เบญจศีล-เบญจธรรม หิริโอตตัปปะ อิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 มิตรแท้ 4 และ มิตรเทียม 4 เป็นต้น

5. มีลักษณะการจัดลำดับเนื้อหาโดยเน้นจากเรื่องใกล้ตัวไปหาไกลตัว เช่น เรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ศึกษาในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ศึกษาในเรื่องการเผยแผ่และนับถือพระพุทธศาสนาในประเทศเพื่อนบ้าน และระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ศึกษาในเรื่องการเผยแผ่และนับถือพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย

ในการสรุปหรือตัดสินใจในเรื่องใดก็ตาม ควรจะเป็นสิ่งที่มาจากการพิจารณาของกลุ่มบุคคลที่มีความรู้หรือประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เป็นอย่างดี จึงจะทำให้ผลจากการพิจารณาถูกต้องแม่นยำยิ่งขึ้น วิธีการที่จะทำให้ได้ความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลมาใช้ประโยชน์โดยให้มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือมากที่สุด วิธีการหนึ่งที่ได้รับการคิดค้นขึ้นมา คือ เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique)

การวิจัยอนาคตเป็นแนวทางใหม่สำหรับวงการวิจัยในประเทศไทย โดยวิธีการและกระบวนการ ตลอดจนเทคนิควิทยาที่ใช้ในการวิจัยเพื่ออนาคตนั้น ได้รับการพัฒนาอย่างรวดเร็ว เพื่อให้ได้ผลการวิจัยอนาคตที่สามารถใช้ประโยชน์ได้มากที่สุด จุมพล พูลภัทรชีวิน(2529) กล่าวว่า การวิจัยในอนาคตเป็นการศึกษาเพื่อมองเหตุการณ์หรือพฤติกรรมในอนาคต (ระยะยาวหรือระยะสั้นก็ตาม) ที่เกี่ยวข้องกับการทำนาย (Prediction) และคาดการณ์ (Forecast)

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเทคนิคเดลฟาย

เดลฟาย (Delphi) เป็นชื่อวิหารอันศักดิ์สิทธิ์สมัยกรีกโบราณ ที่ผู้คนให้ความนับถือศรัทธา ไปขอคำทำนายมากที่สุด จากตำนานของควมมีชื่อเสียงในการทำนายดังกล่าว คำว่า “เดลฟาย” จึงถูกนำมาใช้เป็นชื่อของเทคนิคการรวบรวมความคิดเห็นหรือการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยอาศัยความคิดเห็นที่สอดคล้องต้องกันของผู้เชี่ยวชาญในการนำมาซึ่งข้อสรุปที่น่าเชื่อถือ

มีผู้ให้คำนิยามของเทคนิคเดลฟายไว้หลายกลุ่มทั้งนักวิชาการต่างประเทศและนักวิชาการไทยซึ่งสามารถนำมาสรุปได้ว่า เทคนิคเดลฟาย เป็นกระบวนการรวบรวมความคิดเห็นหรือการตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับเหตุการณ์หรือแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคตของผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้แบบสอบถามเพื่อให้ได้ความคิดเห็นที่สอดคล้องกันหรือฉันทามติในการนำมาสู่ข้อสรุปที่น่าเชื่อถือ (สุวลี ทวีบุตร, 2539)

เทคนิคเดลฟายมีแนวคิดพื้นฐานมาจากภาษิตโบราณที่ว่า“สองหัวดีกว่าหัวเดียว” หรือ “หลายหัวดีกว่าหัวเดียว”(several heads are better than one) Weaver 1971; Cochran, 1983 (อ้างถึงใน สิริมา รอดโพธิ์ทอง, 2532) นั่นคือ การพิจารณาสรุปหรือตัดสินใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่งควรเป็นการพิจารณาของกลุ่มบุคคลมากกว่าการพิจารณาตัดสินใจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งและกลุ่มบุคคลดังกล่าวควรเป็นผู้ที่มีความรู้หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ซึ่งจะทำให้ผลการพิจารณามีความถูกต้อง น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

จากแนวคิดพื้นฐานดังกล่าวนำมาสู่ข้อตกลงเบื้องต้นของเทคนิคเดลฟาย 2 ประการคือ Martorella, 1991; Murry and Hammons, 1995 (อ้างถึงใน สุวลี ทวีบุตร, 2539) ให้ทัศนะว่า

1. การตัดสินใจโดยกลุ่มบุคคล มีความตรงมากกว่าการตัดสินใจโดยคนคนเดียว และการตัดสินใจจะมีความตรงมากขึ้น ถ้าผู้เชี่ยวชาญในกลุ่มประกอบด้วยผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญในประเด็นนั้น ๆ
2. การตัดสินใจโดยกลุ่มบุคคล ทำให้มีความเที่ยงมากขึ้น และการไม่เผชิญหน้าระหว่างสมาชิกในกลุ่มสามารถลดผลกระทบจากอิทธิพลจากอคติและความคิดของกลุ่มได้

ระยะเวลาในการศึกษาอนาคต

Earl Joseph (อ้างถึงใน นาดยา บิลันทรานนท์, 2526) ได้แบ่งระยะเวลาในการศึกษาอนาคตออกเป็น 5 ระยะ ด้วยกัน คือ

1. ปัจจุบัน ตั้งแต่ปัจจุบันไปจนถึงปีหน้า
2. อนาคตระยะใกล้ ตั้งแต่ 1-5 ปี
3. อนาคตระยะกลาง ตั้งแต่ 5-20 ปี
4. อนาคตระยะยาว ตั้งแต่ 20-50 ปี
5. อนาคตระยะไกล 50 ปี หรือมากกว่านั้นขึ้นไป

การศึกษาอนาคตส่วนใหญ่จะศึกษาในระยะกลาง คือ ประมาณช่วง 5-20, 25 ปี เพราะมีความเชื่อว่าการศึกษาระยะกลางนี้ ถ้าผลการศึกษาออกมาและเรานำผลการศึกษานั้นมาปฏิบัติอย่างจริงจังจะทันที่คนรุ่นเราได้เห็นผล

กระบวนการใช้เทคนิคเดลฟาย

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) กล่าวว่า กระบวนการใช้เทคนิคเดลฟายเป็นเทคนิคที่ผู้วิจัยสามารถระดมความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญในที่ต่าง ๆ ได้โดยไม่มีข้อจำกัดรวมทั้งยังประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายอีกด้วย นอกจากนี้เทคนิคเดลฟายยังช่วยให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและไม่ตกอยู่ในอิทธิพลทางความคิดของผู้อื่น

สำหรับกระบวนการใช้เทคนิคเดลฟายในการศึกษาความต้องการจำเป็นของสังคมและนักเรียนนั้นผู้ดำเนินการวิจัย (นักวิจัย) จะต้องเริ่มจากการคัดเลือกกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเพื่อร่วมตอบแบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญในที่นี้หมายถึงผู้ที่ได้รับการฝึกฝนและมีความรู้เป็นเลิศในสาขานั้น ๆ หรือเป็นผู้ที่สามารถให้ข้อมูลที่นักวิจัยต้องการได้ เมื่อได้รายชื่อของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญแล้ว นักวิจัยจะต้องส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มผู้เชี่ยวชาญหลายรอบเพื่อให้ได้ความคิดเห็นที่ตรงความเป็นจริงและน่าเชื่อถือ โดยทั่วไปมักจะถามความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญประมาณ 3-4 รอบ ดังนี้

รอบที่ 1 นักวิจัยจะส่งแบบสอบถามปลายเปิดไปให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญตอบแบบสอบถาม ในรอบนี้จะเป็นการถามอย่างกว้าง ๆ เพื่อต้องการเก็บรวบรวมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญแต่ละคน ยกตัวอย่างเช่น (1) ในสภาพสังคมปัจจุบัน ท่านคิดว่านักเรียนในระดับประถมศึกษามีปัญหาและความต้องการตลอดจนความสนใจอะไร (2) ท่านคิดว่าหลักสูตรในระดับประถมศึกษาที่ใช้อยู่ในขณะนี้สามารถสนองความต้องการของสังคมและนักเรียนได้หรือไม่เพราะเหตุใด (3) ท่านคิดว่าปัญหาและความต้องการหรือความคาดหวังของสังคมต่อการศึกษานักเรียนในระดับประถมศึกษาเป็นอย่างไร เป็นต้น

นักวิจัยอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้างแบบเปิดและไม่จำกัดคำตอบ (Non-directive, open-ended, semi-structured interview) กล่าวคือ มีการเตรียมหัวข้อหรือประเด็นที่จะถามไว้ล่วงหน้าไม่ถามแบบชี้นำ แต่จะปล่อยให้ผู้ถูกสัมภาษณ์พูดแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ผู้สัมภาษณ์มีหน้าที่เพียงบันทึกและตั้งใจฟังและทำการสรุปการสัมภาษณ์จากบันทึกที่จดไว้เมื่อจบหัวข้อที่สัมภาษณ์ในข้อหนึ่ง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีความเชื่อมั่นว่าได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้

รอบที่ 2 หลังจากที่ได้ข้อมูลจากแบบสอบถามหรือการสัมภาษณ์ในรอบแรกจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญแล้ว นักวิจัยจะรวบรวมความคิดเห็นที่ได้ทั้งหมดเข้าด้วยกัน และนำมาวิเคราะห์พิจารณา รวมทั้งตัดข้อมูลที่ซ้ำซ้อนออก จากนั้นก็จัดสร้างเป็นแบบสอบถามรอบที่ 2 ส่งกลับไปยังกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้นอีกครั้ง แบบสอบถามรอบนี้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนต้องลงมติจัดระดับความสำคัญของแต่ละข้อในรูปแบบของการให้เปอร์เซ็นต์ (Percentage) หรือแบบมาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Likert Scale) รวมทั้งเขียนเหตุผลที่เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยของ

แต่ละข้อลงในช่องว่างที่เว้นไว้ตอนท้ายประโยค นอกจากนี้หากมีคำถามข้อใดที่ไม่ชัดเจนหรือควรมีการแก้ไขสำนวน ผู้เชี่ยวชาญสามารถเขียนคำแนะนำลงในช่องว่างดังกล่าวได้อีกด้วย

รอบที่ 3 หลังจากได้รับแบบสอบถามรอบที่ 2 จากผู้เชี่ยวชาญคืนแล้ว นักวิจัยจะนำคำตอบแต่ละข้อคำนวณหาค่ามัธยฐาน (Median) และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (Interquartile Range) แล้วสร้างแบบสอบถามใหม่โดยใช้ข้อความเดียวกันกับแบบสอบถามรอบที่ 2 เพียงแต่เพิ่มตำแหน่ง Median, Interquartile Range และตำแหน่งที่ผู้ตอบท่านนั้น ๆ ได้ตอบในแบบสอบถามรอบที่ 2 แล้วส่งกลับไปให้ผู้ตอบท่านนั้น ๆ อีกครั้งหนึ่ง จุดประสงค์ของแบบสอบถามรอบนี้เพื่อให้ผู้ตอบได้เห็นความแตกต่างระหว่างคำตอบเดิมของตัวเอง Median และ Interquartile Range ของคำตอบที่ได้จากกลุ่มผู้ตอบทั้งหมด แล้วพิจารณาทบทวนอีกครั้งว่าต้องการยืนยันคำตอบเดิมหรือต้องการเปลี่ยนแปลงคำตอบใหม่ หากต้องการยืนยันคำตอบเดิมก็ได้รับการขอร้องให้เขียนเหตุผลสั้น ๆ ลงตอนท้ายของแต่ละข้อความ การส่งแบบสอบถามในรอบนี้นั้น จะจัดส่งไปให้กับผู้ตอบและส่งคืนแบบสอบถามรอบที่ 2 แล้วเท่านั้น

รอบที่ 4 นักวิจัยจะทำตามขั้นตอนเดียวกันกับรอบที่ 3 คือคำนวณค่า Median, Interquartile Range จากคำตอบที่ได้มาใหม่ แล้วใส่ลงในแบบสอบถามที่มีรูปแบบและเนื้อหาเช่นเดียวกับฉบับในรอบที่ 3 รวมทั้งใส่ตำแหน่งของผู้ตอบท่านนั้น ๆ ในฉบับที่ 3 ด้วย จากนั้นส่งไปให้ผู้ตอบพิจารณาทบทวนคำตอบอีกครั้ง

โดยทั่วไปมักจะตัดการส่งแบบสอบถามในรอบที่ 4 แล้วใช้ผลที่ได้รอบที่ 3 พิจารณาเสนอผลการวิจัย เพราะความคิดเห็นในรอบที่ 3 และรอบที่ 4 มักมีความแตกต่างกันน้อยมาก

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อถือของเทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ได้กล่าวถึง ปัจจัยเหล่านั้นคือ

1. เวลา ผู้วิจัยควรมีเวลาเพียงพอประมาณ 2 เดือน จึงจะเสร็จสิ้นกระบวนการหรืออาจจะใช้เวลาช้าหรือเร็วกว่านั้นทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจะส่งแบบสอบถามแต่ละรอบคืนมาช้าหรือเร็วเพียงใด

การเก็บรวบรวมข้อมูลในแต่ละรอบ ผู้วิจัยต้องกำหนดเวลาให้พอเหมาะไม่เร่งรัดและไม่เว้นระยะนานเกินไป เพราะการเว้นระยะนานเกินไปอาจทำให้ผู้เชี่ยวชาญอาจขาดความต่อเนื่องทางความคิด เสียเวลาในการทบทวน ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย จากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการไม่ตอบกลับแบบสอบถามที่ส่งทางไปรษณีย์ จากงานวิจัยของ

เจษฎา กิตติสุนทร (2536) พบว่า กลุ่มที่กำหนดวันส่ง ภายใน 7 วัน จะมีอัตราการตอบกลับสูงกว่าการไม่กำหนดวันส่งกลับสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Navin and Ford (1976)

2. ผู้เชี่ยวชาญ ในการเลือกสรรผู้เชี่ยวชาญควรคำนึงถึง

ก. ความสามารถของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ควรเลือกผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นเลิศในสาขานั้นๆ อย่างแท้จริงไม่ควรเลือกโดยอาศัยความคุ้นเคยหรือติดต่อง่าย

ข. ความร่วมมือของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ควรเลือกผู้ที่มีความเต็มใจ ตั้งใจ และมั่นใจในการให้ความร่วมมือกับงานวิจัยโดยตลอด รวมทั้งยินยอมสละเวลาอีกด้วย

ค. จำนวนผู้เชี่ยวชาญ ควรเลือกให้มีจำนวนมากเพียงพอเพื่อจะได้ความคิดเห็นใหม่ ๆ และได้คำตอบที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น โดยทั่วไปไม่มีข้อกำหนดตายตัวว่าควรมีผู้เชี่ยวชาญจำนวนกี่คน นักวิจัยบางคนให้ความเห็นว่าผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ถึง 10 คน หรือ 10 ถึง 15 คน ในกลุ่มเดียวกันก็มากพอแล้ว โดย โทมัส ที แมคมิลแลน (Thomas T. Macmillan) ได้เสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับจำนวนผู้เชี่ยวชาญในการวิจัยแบบเดลฟายว่าควรมีจำนวนเท่าไรจึงจะเหมาะสมในการประชุมประจำปีของสมาคมโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น แห่งรัฐแคลิฟอร์เนีย (California Junior Colleges Association) เมื่อปี พ.ศ. 2514 พบว่า หากมีจำนวนตั้งแต่ 17 คนขึ้นไป อัตราการลดลงของความคลาดเคลื่อน (error) จะมีน้อยมาก แสคได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การลดลงของความคลาดเคลื่อนของจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ

จำนวนผู้เชี่ยวชาญ	ช่วงของความคลาดเคลื่อน	ความคลาดเคลื่อนลดลง
1 - 5	1.02 - 0.70	0.50
5 - 9	0.70 - 0.58	0.12
9 - 13	0.58 - 0.54	0.04
13 - 17	0.54 - 0.50	0.04
17 - 21	0.50 - 0.48	0.02
21 - 25	0.48 - 0.46	0.02
25 - 29	0.46 - 0.44	0.02

(Thomas T. Macmillan, 1971)

นอกจากนี้ในส่วนที่เกี่ยวกับผู้เชี่ยวชาญ ยังมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อถือของคำตอบ คือ การอุทิศตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม หากผู้ตอบเห็นความสำคัญและอุทิศตัวต่อการตอบอย่างแท้จริงแล้ว ข้อมูลที่ได้ น่าเชื่อถือ และตรงกับความเป็นจริงมากขึ้น ตรง

กันข้ามหากผู้ตอบไม่เห็นความสำคัญและตอบเพียงเพื่อให้เสร็จสิ้นไปเท่านั้นแล้ว โอกาสที่จะเกิดความผิดพลาดก็จะมีมากยิ่งขึ้น

3. แบบสอบถามควรเขียนให้ชัดเจน สละสลวย ง่ายแก่การอ่านและเข้าใจ นอกจากนี้ควรเว้นระยะในการส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มผู้เชี่ยวชาญแต่ละรอบไม่ควรนานเกินไป เพราะอาจมีผลให้ผู้ตอบลืมหุตุผลที่เลือกตอบในรอบที่ผ่านมาได้

4. ผู้ทำการวิจัย ต้องมีความละเอียดรอบคอบในการพิจารณาคำตอบและให้ความสำคัญในการตอบที่ได้รับอย่างเสมอกันทุกข้อ โดยไม่มีความลำเอียงแม้ว่าในข้อนั้น ๆ จะมีบางคนไม่ตอบก็ตาม ทั้งยังมีการวางแผนล่วงหน้าเป็นอย่างดีในการดำเนินงานตามขั้นตอนของกระบวนการวิจัยแบบเดลฟายด้วย

จุดเด่นและจุดด้อยของเทคนิคเดลฟาย

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) ได้กล่าวถึงจุดเด่นและจุดด้อยของการวิจัยแบบเดลฟายไว้ดังนี้

จุดเด่นของเทคนิคเดลฟาย

1. เป็นเทคนิคที่สามารถรวบรวมความคิดเห็นโดยไม่ต้องมีการพบปะประชุมกัน ซึ่งเป็นการทุ่นเวลาและค่าใช้จ่ายมาก

2. ข้อมูลที่ได้จะเป็นคำตอบที่น่าเชื่อถือ เนื่องจาก

ก. เป็นความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้นอย่างแท้จริง

ข. ได้มาจากการซักถามหลายรอบจึงเป็นคำตอบที่ได้กลั่นกรองมาอย่าง

รอบคอบ

ค. ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนแสดงความคิดเห็นของตนเองอย่างเต็มที่และอิสระ ไม่ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางความคิดหรืออำนาจเสียงส่วนใหญ่ เพราะผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้นไม่ทราบว่ามีใครอยู่ในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญบ้าง และไม่ทราบด้วยว่าแต่ละคนมีความคิดเห็นอย่างไร

3. คณะทำงานสามารถระดมความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้โดยไม่จำกัดทั้งในเรื่องจำนวนผู้เชี่ยวชาญ สภาพภูมิศาสตร์หรือเวลา

4. เป็นเทคนิคที่มีขั้นตอนการดำเนินงานไม่ยากนัก และได้ผลอย่างรวดเร็วมีประสิทธิภาพ

5. คณะทำงานสามารถลำดับความสำคัญของข้อมูลและเหตุผลในการตอบ รวมทั้งความสอดคล้องในเรื่องความคิดเห็นได้เป็นอย่างดี

จุดด้อยของเทคนิคเดลฟาย

1. ผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการคัดเลือกมิใช่เป็นผู้มีความสามารถหรือเชี่ยวชาญในสาขานั้นอย่างแท้จริง ซึ่งทำให้ข้อมูลที่ได้ขาดความเชื่อมั่น
2. ผู้เชี่ยวชาญไม่เต็มใจให้ความร่วมมือในการวิจัยอย่างแท้จริงโดยตลอด
3. คณะทำงานขาดความรอบคอบหรือมีความลำเอียงในการพิจารณาวิเคราะห์คำตอบที่ได้ในแต่ละรอบ
4. แบบสอบถามที่ส่งไปสูญหายระหว่างทาง หรือไม่ได้รับคำตอบกลับมาครบในแต่ละรอบ

การประยุกต์ใช้เทคนิคการวิจัยแบบเดลฟาย

จุมพล พูลภัทรชีวิน (2529) ได้กล่าวไว้ว่าแม้ว่าเดลฟายจะเป็นเทคนิคการวิจัยที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อการวิจัยอนาคตก็ตาม แต่เทคนิคนี้ก็สามารถนำไปใช้วิจัยในทำนองเดียวกับการวิจัยรูปแบบอื่น ๆ ที่มีอยู่ได้ เช่น การวิจัยเพื่อสำรวจความคิดเห็น สำรวจปัญหา วิจัยเพื่อหารูปแบบเพื่อกำหนดนโยบาย เพื่อกำหนดมาตรฐาน เพื่อหาวิธีแก้ปัญหา และเพื่อการตัดสินใจ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันได้มีการนำเทคนิคการวิจัยอนาคตแบบต่าง ๆ ไปใช้ในวงการและองค์กรต่าง ๆ มากมาย ทั้งเพื่อการวางแผนในอนาคต วิเคราะห์และแก้ปัญหาในปัจจุบัน ตลอดจนการวิเคราะห์อดีต เพราะเทคนิคการวิจัยอนาคตโดยเฉพาะเดลฟายนั้นช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่เป็นระบบและน่าเชื่อถือมากขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา

งานวิจัยในประเทศ

นางลัทษณ์ จันทรแสนโรจน์ (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของครูและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาของครูผู้สอนและนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสังกัดกองการมัธยมศึกษา กรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นครูผู้สอน 81 คน นักเรียน 964 คน โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยปรากฏว่าครูผู้สอนและนักเรียนเคยชินกับการสอนแบบบรรยาย นักเรียนเห็นว่าพระภิกษุช่วยส่งเสริม

การเรียนการสอนพระพุทธศาสนา มาก ใช้หนังสือเรียนพระพุทธศาสนาของกรมวิชาการ เป็นสื่อและอุปกรณ์การสอนมากที่สุด ครูผู้สอนส่วนใหญ่ต้องการสื่อและอุปกรณ์การสอน เอกสารหลักสูตรและคู่มือครูมาใช้ประกอบการสอนมากที่สุด และต้องการได้รับความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมที่ปรากฏในหลักสูตร นักเรียนต้องการให้มีการปรับปรุงตัวครูผู้สอนและการจัดการเรียนการสอน โดยต้องการให้ครูผู้สอนสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับนักเรียนมากที่สุด และต้องการไปทัศนคติศึกษาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

พจนา เอื้อเฟื้อ (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาตามความคิดเห็นของอาจารย์และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนสาธิต เขตกรุงเทพมหานคร” กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยอาจารย์ผู้สอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสาธิตสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 50 คน และนักเรียนจำนวน 450 คน ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาการเรียนการสอนในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านหลักสูตร วัตถุประสงค์ เนื้อหา ด้านวิธีการจัดดำเนินการเรียนการสอน ด้านอุปกรณ์และเครื่องอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรม ด้านการวัดและประเมินผล ผลการวิจัยพบว่า ครูและนักเรียนส่วนใหญ่พบปัญหาตรงกันในเรื่องหลักสูตรและเนื้อหาแต่ละระดับชั้นมีความซ้ำซ้อน เนื้อหามีความยากง่าย ไม่สัมพันธ์กับวิชาอื่น ๆ นักเรียนส่วนใหญ่ไม่ให้ความสำคัญต่อวิชา ชาติครูผู้สอนที่มีความรู้ และประสบการณ์แท้จริง ชาติอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัย การสร้างข้อสอบวัดผล และการขาดความรู้ความเข้าใจในด้านการวัดและประเมินผล

วนิดา ทวีวรรณ (2536) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ” กลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา จำนวนทั้งสิ้น 365 คน ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเตรียมการจัดหลักสูตร โดยยึดหลักการให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรพระพุทธศาสนา มีการสนับสนุนให้ครูจัดทำแผนการสอน สำนวความพร้อมของครูผู้สอน มีการจัดทำคู่มือการใช้หลักสูตร และแผนการสอน / บันทึกการสอน มีการเตรียมสื่อการสอน โดยวิเคราะห์จุดประสงค์เนื้อหาวิชาตามหลักสูตร และมีการเตรียมการนิเทศและติดตามผล ด้านการดำเนินการจัดหลักสูตรโรงเรียนมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้วิธีการสอนแบบต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรในวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้ครูผลิตและใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน มีการวัดและประเมินผลหลังบทเรียนโดยวิธีทดสอบผู้บริหารโรงเรียนนิเทศและติดตามผลด้วยวิธีการให้คำปรึกษา แนะนำ เดือนละ 1 ครั้ง ด้านการติดตามมาประเมินผลหลักสูตร โรงเรียนมีการติดตามประเมินผลการจัดหลักสูตรพุทธ

ศาสนา ด้วยการสอบถามจากครูผู้สอน ด้านปัญหาการจัดหลักสูตร ผู้บริหาร และครูผู้สอน พบว่า ขาดเอกสารและแหล่งค้นคว้าในการทำเอกสารประกอบหลักสูตร ครูมีจำนวนไม่เพียงพอและไม่ได้รับการอบรมเกี่ยวกับหลักสูตรพระพุทธศาสนา ครูขาดทักษะในการผลิตสื่อการสอนและขาดเครื่องมือวัดผลการเรียนที่ตรงจุดประสงค์ บุคลากรในการนิเทศและติดตามผลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนามีไม่เพียงพอ

กองวิจัยทางการศึกษา (2537) อ้างถึงใน กรมวิชาการ (2538) ได้จัดการประชุมกลุ่มเพื่อสังเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เข้าประชุม เกี่ยวกับองค์ประกอบที่มีผลต่อการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยมีผู้เข้าร่วมประชุม 81 คน เป็นศึกษานิเทศก์ นักวิชาการศึกษา ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาทั้งระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย ได้ข้อสรุปว่าการชอบ สนใจ และต้องการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน ขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผู้บริหารให้การสนับสนุนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้สอนที่มีความรู้ ลึกซึ้ง มีความสามารถในการสอน บุคลิกภาพดี เน้นวิธีสอนที่มีการปฏิบัติกิจกรรม มีเทคนิคการสอนที่ดีในการสอน และผู้ปกครองที่เป็นแบบอย่างที่ดี และให้การสนับสนุนในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา การไม่ชอบไม่สนใจ และไม่อยากเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียนขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระที่มากเกินไป ยากเกินไป ข้ำซ้อน ผู้บริหารที่ไม่ให้การสนับสนุนและไม่เห็นความสำคัญ ผู้สอนที่ไม่มีความรู้ บุคลิกภาพไม่เหมาะสม ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่สมัครใจในการสอน ไม่มีความถนัด ไม่เข้าใจเนื้อหาที่สอน ขาดเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ และผู้ปกครองที่ไม่เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ศรัทธา / ไม่เลื่อมใส เบื่อหน่ายในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ไม่ให้ความสำคัญกับวิชานี้

อรุณศรี อนันตศิริชัย (2538) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูผู้สอน รายวิชาพระพุทธศาสนาต่อลักษณะการจัดรายวิชาพระพุทธศาสนา” กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูผู้สอนรายวิชาพระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย จำนวน 35 คน พบว่า ครูผู้สอนทั้งระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และตอนปลาย เห็นด้วยกับการจัดโครงสร้างหลักสูตรให้เรียนชั้นละ 1 หน่วยการเรียนรู้ หลักการสำคัญของหลักสูตรพระพุทธศาสนา โดยครูผู้สอนเห็นว่า ส่วนใหญ่มีความยากง่ายปานกลาง ในด้านการบรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตร ครูผู้สอนส่วนใหญ่เห็นว่านักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และหลักธรรมในระดับมาก ครูผู้สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นส่วนใหญ่เห็นว่า สาเหตุที่นักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายในการเรียนรายวิชาพระพุทธศาสนา คือ การไม่เห็นประโยชน์ / คุณค่า ขาดสิ่งเร้า / สิ่งจูงใจ ครูไม่ใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน ไม่ได้ใช้เนื้อหาในการเรียนต่อ และบรรยากาศในการเรียนไม่เหมาะสม และครูผู้สอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เห็นว่า สาเหตุที่นักเรียนเกิดความเบื่อหน่าย คือ การขาดสิ่งเร้า / สิ่งจูงใจ

งานวิจัยในต่างประเทศ

วิทนี (Whitney, 1988) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "สภาพการสอนค่านิยมในโรงเรียนมัธยมศึกษา มลรัฐ เทนเนสซี" มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาสภาพการสอนค่านิยมในโรงเรียนมัธยมศึกษา มลรัฐ เทนเนสซี กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ ครูสังคมศึกษา จำนวน 206 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษา 64 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ครูตระหนักถึงความสำคัญของการสอนค่านิยมอีกทั้งเห็นว่าโรงเรียนมีบทบาทสำคัญต่อค่านิยม และจริยธรรมของนักเรียน ครูส่วนใหญ่เห็นว่า การสอนค่านิยมไม่ควรเป็นหน้าที่เฉพาะของครอบครัวและวัด และรู้สึกว่าการสอนค่านิยมของนักเรียนคาดหวังให้โรงเรียนสอนค่านิยมแก่นักเรียนแต่ครูไม่มั่นใจว่านักเรียนต้องการให้ครูสอนค่านิยมหรือไม่ และระบุว่าโรงเรียนยังขาดการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน เกี่ยวกับการจัดโปรแกรมการสอนค่านิยม ครูส่วนใหญ่มีความมั่นใจว่าสามารถสอนค่านิยมได้ ครูจำนวนหนึ่งระบุว่าได้จัดเวลาสอนค่านิยมสอดแทรก ในการเรียนการสอนตามปกติ วิธีการสอนค่านิยมที่ครูนำมาใช้มากที่สุดได้แก่การอภิปราย ค่านิยมสำคัญ 3 ประการ ที่ครูเห็นว่ามีควมสำคัญมากที่สุดและนำมาสอนได้แก่ความซื่อสัตย์ ความเคารพนับถือบุคคลอื่นและความรับผิดชอบ

ซัดจานา (Sudjana, 1989) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การประเมินปัญหาทางการเรียนการสอนหลัก Pancasila และศาสนาอิสลามในโรงเรียนมัธยมศึกษา เมืองบันดุง เขตชวาตะวันตก ประเทศอินโดนีเซีย" มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความคิดเห็นของครูผู้สอนหลัก Pancasila และศาสนาอิสลาม ต่อสภาพปัญหาการเรียนการสอน สาเหตุของปัญหาและเสนอแนะแนวทางการแก้ไข ในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายในเทศบาลนครบันดุง เขตชวาตะวันตก ประเทศอินโดนีเซีย กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ได้แก่ ครูผู้สอน จำนวน 128 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ยการจัดลำดับความสำคัญ และทดสอบ t-test ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่ประสบปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาเนื้อหาวิชา การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเนื้อหาวิชา ในวิชาศาสนาอิสลามเข้ากับหลัก Pancasila และส่งเสริมให้เกิดทักษะความรู้ขั้นสูง ครูเห็นว่า ปัญหาที่พบบ่อยที่สุดได้แก่ การทำวิจัยเพื่อพัฒนารายวิชา การเขียนตำรา การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน และการได้รับการสนับสนุนจากโรงเรียน ครูเห็นว่า สาเหตุของปัญหาได้แก่ การขาดหลักสูตรที่เตรียมความพร้อมสำหรับครูในระดับมหาวิทยาลัย การขาดการอบรมเพื่อพัฒนาทักษะและความรู้ ครูเสนอแนะแนวทางการแก้ไข โดยควรจัดให้มีการอบรมเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนในด้านการจัดกิจกรรม เนื้อหาความรู้และควรจัดหาแหล่งให้การสนับสนุนในการพัฒนาทักษะสำหรับครู

คอลลิน (Collin, 1991) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประเมินความรู้เกี่ยวกับศาสนา ของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษา” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเมินความรู้เกี่ยวกับศาสนา ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาและศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังของนักเรียนกับความรู้เกี่ยวกับศาสนา กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยได้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา ของโรงเรียน Terre Haute North Vigo High School จำนวน 7 ห้องเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบทดสอบความรู้เกี่ยวกับศาสนา จำนวน 40 ข้อ วิเคราะห์ด้วยการหาค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังของนักเรียนกับความรู้เกี่ยวกับศาสนา วิเคราะห์ ด้วยการหาค่า t-test และ วิเคราะห์ความแปรปรวน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความรู้เกี่ยวกับศาสนาในด้านวัฒนธรรมในระดับมากและมีความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศาสนาในระดับ น้อย พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับศาสนา ในด้านความคิดและความเชื่อ ความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์ไบเบิล ศาสนากับการปฏิบัติ กับ ระดับชั้น คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียน (GPA) และระดับของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาไม่มีความสัมพันธ์อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศซึ่งเป็นงานวิจัยที่ศึกษา ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ตลอดจนงาน วิจัยที่ติดตามผลการจัดหลักสูตรพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยส่วนใหญ่ พบว่า ครูส่วนใหญ่มี การจัดทำแผนการสอนล่วงหน้า โรงเรียนเตรียมความพร้อมสำหรับครูโดยจัดเตรียมเอกสาร หลักสูตรให้ครูศึกษาค้นคว้า ครูไม่สามารถสอนได้ทุกเนื้อหาเนื่องจากบางเนื้อหาลึกซึ่งเข้าใจ ยาก ครูนำวิธีสอนแบบใหม่ ๆ มาใช้น้อยมาก ครูขาดเอกสารและแหล่งศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ครูขาดทักษะในการผลิตสื่อการสอน และขาดความรู้ในการสร้างเครื่องมือวัดผลการเรียน วิธี การที่ครูใช้ในการวัดและประเมินผล ได้แก่ การสอบโดยใช้ข้อสอบทั้งอัตนัย และปรนัย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย